

EKONOMIHÖGSKOLAN
Lunds universitet

Företagsekonomiska institutionen

Kandidatuppsats

Januari 2005

Öppenheten vid redovisning av optionsprogram hos ägarstarka och "herrelösa" företag

Handledare:

Gunnar Wahlström

Författare:

Irina Kaverzneva

Liselott Kindborg

Uppsatsens titel:	Öppenheten vid redovisning av optionsprogram hos ägarstarka och "herrelösa" företag
Seminariedatum:	2005-01-11
Ämne/kurs:	FEK 582 Kandidatuppsats, 10 poäng
Författare:	Irina Kaverzneva, Liselott Kindborg
Handledare:	Gunnar Wahlström
Fem nyckelord:	Öppenhet, ägarstruktur, incitament, reglering, associationer
Syfte:	Syftet med uppsatsen är att undersöka sambandet mellan ägarstrukturen och öppenheten vad gäller incitamentsprogram.
Metod:	Studien är genomförd som en kvantitativ undersökning av företagens redovisning av optionsprogram. Femtio årsredovisningar har granskats, resultatet presenteras i diagramform, sekundärdata är insamlat från forskningsartiklar.
Teoretiska perspektiv:	Uppsatsen grundas på ett teoretiskt ramverk kring reglering av redovisning. Vi har utgått ifrån en regleringsmodell av Streeck och Schmitter, vilken senare vidareutvecklats av bl. a. följande forskare: Puxty et al., Willmott et al., Jönsson och Wahlström.
Empiri:	Den empiriska studien visar att skillnaderna i öppenhet kring redovisning av optionsprogram inte beror på ägarstruktur, studien visar också att öppenheten var snarlik hos de "herrelösa" respektive de ägarstarka företagen.
Slutsatser:	Öppenheten kan föregås av praxis, framtvingas av lagar eller också bero på kombination av båda. Det finns inget som visar att praxis är relevant endast för ägarstarka företag, den är av samma vikt för båda ägarstrukturerna. Vi har sett i vår undersökning att praxis i många fall föregår reglering, men också att reglering behövs för att ett visst beteende skall bli en norm (RR 29), vilket visar på att det sker maktförskjutning från staten till associationer/föreningar och vice versa. Detta bekräftar den tidigare forskningen.

Title:	Differences in disclosure for companies with powerful versus powerless owners.
Seminar date:	2005-01-11
Course:	Bachelor thesis in accounting, 10 Swedish Credits (15 ECTS)
Authors:	Irina Kaverzneva, Liselott Kindborg
Advisor:	Gunnar Wahlström
Key words:	Disclosure, ownership structure, incentive, social order, associations
Purpose:	The purpose of this paper is to reveal a connection between companies' disclosure of incentive programs and the ownership structure.
Methodology:	The paper is a quantitative study on companies' reporting of incentive programs. Fifty annual reports have been analysed, the result is presented graphically, the secondary data has been taken from various research papers.
Theoretical perspectives:	The paper is based on the theory on accountancy regulation. We begin with the modes of regulation described by Streeck&Schmitter, these were developed further by other scientists such as Puxty et al., Willmott et al., Jönsson and Wahlström.
Empirical foundation:	Our empirical study shows that differences in disclosure of stock-based incentives is independent from the companies' ownership structure, besides that the study shows that disclosure within the companies with powerful owners is similar to that within the "ownerless" companies.
Conclusions:	Disclosure can be led by practice or be forced by laws or a combination of both. There's no evidence that practice is relevant only for companies with strong owners, i.e. it is of equal importance for both ownership structures. We have found that in many cases practice comes before regulation, but also that regulation is needed to make a certain behaviour norm (RR 29), which shows that power shifts from the state to associations and vice versa. This verifies previous research.

Innehåll

1 Inledning	5
1.1 Problem	5
1.2 Forskningsfråga	8
1.3 Syfte	9
1.4 Avgränsningar	9
2 Metod	11
2.1 Val av metod	11
2.2 Tillvägagångssätt	12
2.3 Metoddiskussion	13
3 Litteraturgenomgång	17
4 Teori	22
4.1 Modeller för "social order" (Streeck&Schmitter)	23
4.2 Den dynamiska modellen – social kontext och regleringsstrategier (Puxty et al.)	26
4.3 Teorin om redovisningens rollutveckling (Jönsson)	33
4.4 Nationell kultur, globalisering och tendenser för utveckling av redovisning (Willmott et al.)	37
4.5 Utvecklingsfaser för tre typer av reglering (Wahlström)	39
5 Empiri – en kvantitativ studie	46
6 Slutdiskussion	59
6.1 Inledning	59
6.2 Forskningsfrågan besvaras	59
6.3 Studiens teoretiska bidrag	62
6.4 Reflektioner över studiens slutsatser	65
6.5 Förslag till fortsatt forskning	66
7 Bilagor	67
Bilaga 1: Streeck & Schmitter, egenskaper hos de tre modellerna för "social order" - samhället, marknaden och staten	67
Bilaga 2: Undersökningsformulär	70
8 Källförteckning	71
Publicerade källor	71
Elektroniska källor	72

1 Inledning

1.1 Problem

Det har blivit vanligt att granska företagens öppenhet, inte minst i Sverige. En av sådana granskningar gjordes av *Journalisten* senast 2003.¹ Granskningsobjekten var villkoren för chefer i de största svenska medieföretagen: löner, pensionsvillkor och avgångsvederlag. I artikeln som redogör för granskningsresultaten, konstateras att ”öppenheten har ökat, från 39 till 59 procent”.² Trots förbättrat resultat är man uppmärksam på att det fortfarande finns många mediechefer som inte vill besvara frågor rörande deras ekonomiska villkor.

Denna granskning, liksom många andra, har föranletts av de två senaste årens företagsskandaler som har skakat svenskt näringsliv under senaste tiden. Det som hade dolts för aktiespararna under lång tid kom plötsligt till allmän kännedom. En ny undersökning av Svensk Image³ visar att hälften av landets finansanalytiker är oroliga för att det ska komma fler skandaler. Aktiespararnas VD Forsgårdh som deltog i undersökningen, menar att detta kan förklaras av de institutionella ägarnas kortsiktighet vars engagemang i bolagen har varit allt för liten.

När det diskuteras om de förändringar som införandet av de nya internationella redovisningsreglerna innebär, så är öppenhet ett separat tema. Svensson och Isacson⁴ har försökt lyfta fram de viktigaste momenten i samband med övergången till normerna från IASB. Författarna anser att det framför allt är aktieköpare som kommer att känna stor förvirring eftersom reglerna kommer att ändra resultaträkningen till stor del. Det finns dock en del positivt att se fram emot, framför allt att det kommer att ställas högre krav på

¹ ”Cheflönegranskningen 2003: Fyra av tio mediechefer vill inte redovisa avtalen”, *Journalisten*, 2004-04-20, http://www.journalisten.nu/a.asp?article_id=6889, 2004-11-19

² Ibid.

³ Finansbarometern, <http://www.sou.gov.se/fortroende/PDF/6%20Svensk%20Image.pdf>

⁴ D. Svensson, T. Isacson, ”Del 3: Optionerna ska synas”, *Dagens Industri*, 2004-07-06, <http://www.di.se/nyheter/>

tilläggsupplysningar vilket skall tvinga företagen till en större öppenhet. Det är en viktig reglering för aktieägarna som äntligen skall kunna få mer tydlig information att utgå ifrån när de skall bedöma företagens ekonomiska ställning.

Idag är reglerna inte tydliga och det har varit svårt för revisorer att argumentera mot sina uppdragsgivare i tveksamma situationer. Detta har medfört att mycket har kunnat döljas i redovisningsrapporterna, bland annat sådana kostnader som aktiespararna har haft ett klart behov av att känna till. Det gäller framför allt höga kostnader för bonus- och optionsprogram som inte framgick av resultaträkningen. Dessa kostnader ”skall nu in i resultaträkningen”, skriver Svensson och Isacson⁵. Vidare står det, att förhoppningsvis ”kan de nya reglerna bromsa framväxten av nya instrument som sätter anställda och företagsledning på kollisionskurs med aktieägarna”. Författarna befarar dock att reglerna inte blir lätta att införa eftersom den stora normgivaren USA kämpar emot att kostnadsföring av optioner införs.

De nya IASB reglerna kommer att bli ett stort steg framåt. Åtgärder som riktar sig mot en mer öppen redovisning i Sverige har dock redan börjat vidtas på många håll. Sveriges Aktiesparares Riksförbund har utformat Aktiespararnas Ägarstyrningpolicy, senast reviderad år 2003.⁶ Avsikten med policyn är att den skall fungera som ett viktigt stöd vid aktiespararnas bevakning av bolagsstämmor, bedömningar av företagsaffärer mm. I introduktionen till Ägarstyrningspolicyn uppges att inför denna senaste revision har kraven skärpts på några områden mot bakgrund av de brister som uppmärksammats på svensk aktiemarknad och som skadat förtroendet för svenskt aktiesparande. Aktiespararnas förhoppning är att dessa riktlinjer kommer att öka enskilda aktieägares förtroende för svensk aktiemarknad.

Aktiespararna betonar särskilt att det är viktigt med ökande antal enskilda aktieägare. För en positiv utveckling av svenskt näringsliv krävs det god tillförsel av riskkapital, och enskilda aktieägare utgör en viktig resurs av sådant kapital. Som aktieägare måste man

⁵ Ibid.

⁶ http://www.aktiespararna.se/files/agarstyrningspolicy_nov_03.pdf, 2004-11-15

dock kunna utöva en viss makt över bolagets verksamhet. Öppen information anses vara en förutsättning för att ägarna skall utöva ett meningsfullt inflytande. Det är mot denna bakgrund som dessa riktlinjer har utarbetats. Genom att sprida dem hoppas Aktiespararna hjälpa ägarna utöka kontroll och insyn i marknadsnoterade företag.

Finansförbundet har också lagt fram en policy för bonusar och andra ersättningar. Avseende bonusprogram så skall dessa ”redovisas öppet, såväl vad gäller utformning som tillämpning, utfall och reserveringar i företagets årsredovisning och förvaltningsberättelse”.⁷

Frågan om maktförhållanden i Sverige har sedan en tid tillbaka intresserat ekonomer och forskare.⁸ Enligt deras åsikt, har fondbolagen spelat en väldigt särskild roll i detta sammanhang. Forskarna visar på att fondbolagen inte har varit en speciellt lyckad ägandeform. Dessa institutioner får stora mängder kapital i sin förvaltning och det förutsätter att de agerar i aktieägarnas intressen. Den senaste utvecklingen har dock lett till att fondbolagen självmant har avstått från att använda sin makt vad gäller att styra företag. Detta var möjligt främst på grund av svaga incitament att övervaka de bolag vars aktier fanns i fondernas portföljer. Allt detta har resulterat i en gradvis övergång av makten till företagsledningen vilket har inneburit ett antal negativa konsekvenser för företagets utveckling och för aktieägarvärdet.

Det finns således ett stort intresse av att aktiespararna får tillbaka sin makt. Det har visat sig att utan maktfulla ägare som är intresserade av att delta i företagsstyrningen, går inte företagsutvecklingen åt rätt håll. Företagsledningen blir benägen att visa opportunistiskt beteende och berika sig på aktieägarnas bekostnad. Det har varit möjligt att överutnyttja incitamentsprogram och använda aktieägarnas informationsbrist för att manipulera redovisat resultat.

⁷ <http://www.finansforbundet.se/Resource.phx/plaza/content/publik/bonus.htx>, 2004-11-16

⁸ A-M Pålsson, *Fondbolagen – de ovilliga och olämpliga ägarna*, Vem skall äga Sverige? 2002

Utifrån ovanstående diskussion blir slutsatsen den att tendensen att missbruka incitamentsprogram är starkast hos företag med svagt ägande och vice versa.

Det finns oro bland svenska forskare över senaste utvecklingen av ägarstrukturen i svenska företag. Förändringen har för det första inneburit ökat utländsk ägande och ökat anonymt ägande för det andra.⁹ Anonymt ägande, som nämnts tidigare, har medfört ett antal negativa konsekvenser då ägandet har blivit passivt och avskilt från den direkta företagsstyrningen. Detta har lett till maktförskjutningen från ägarna till företagsledningen, vilket inte alltid varit till ägarnas fördel. Skandaler har vuxit fram som ett tecken på en kraftig obalans inom ägarstrukturen, men också för näringslivet.

Även om andelen så kallade ”herrelösa”¹⁰ företag har ökat under senaste tiden, så finns det fortfarande företag med storägare där ägarna har behållit sin kontroll över företagsledningen och därmed verksamhetens inriktning. De problem som har uppstått på grund av för liten insyn i företagets styrning, borde därför inte ha haft så stor spridning inom den sistnämnda typen av företag. Där finns det inget utrymme för att ledningen skall kunna agera mot ägarnas intressen. Ägarna vill påverka företagets utveckling och kräver utförlig information avseende alla väsentliga händelser. Detta leder oss till antagandet om att redovisningen i sådana företag bör vara mer öppen.

1.2 Forskningsfråga

Vår forskningsfråga lyder:

Finns det skillnader mellan ”herrelösa” företag och företag med ett fåtal starka ägare avseende deras redovisning av optionsprogram?

⁹ Jonung L (red.) (2002) Vem skall äga Sverige? Författarna och SNS Förlag

¹⁰ Begreppet taget ur ”Ägarna och makten”; till gruppen hör de företag vars största ägare innehar maximalt 10 procent röster eller kapital

1.3 Syfte

Syftet med uppsatsen är att undersöka sambandet mellan ägarstrukturen och öppenheten vad gäller incitamentsprogram, vilket skall ge oss svar på frågan huruvida ”herrelösa” företag har mer öppenhet kring redovisning av incitamentsprogram jämfört med företag med ett fåtal starka ägare.

1.4 Avgränsningar

I vår uppsats har vi gjort följande avgränsningar:

1. Mot bakgrund av det stora forsknings- och samhällsintresset gällande företagens öppenhet har vi valt att närmare undersöka detta begrepp. Vi har valt att avgränsa vår undersökning till *svenska* företag, vilka anses vara väsentligt mindre öppna jämfört med t ex amerikanska företag. Denna avgränsning görs främst för att vi efter datasökningar kan konstatera att det gjorts ett stort antal undersökningar av samma slag, dock inte på svenska förhållanden.
2. Vår nästa avgränsning är att vi undersöker vilka regler som finns för att styra företagen mot en mer öppen redovisning. I det sammanhang som vi diskuterar vår teoretiska bas, avgränsar vi oss därför till den delen av teorin som avser reglering.

Att öppenheten varierar mellan olika företag är ett konstaterat faktum vilket aktualiserar regleringsfrågan. Företagens benägenhet att redovisa öppet tycks styras av regleringen kring redovisning. Det ger oss anledning att undersöka vad skillnaderna i öppenhet kan bero på, då vi antar att reglerna för upplysning är generella, vilka de borde vara.

3. Eftersom öppenhet är ett väldigt brett begrepp och kan analyseras från olika infallsvinklar, finner vi det omöjligt att i detta arbete undersöka den generella

öppenheten för alla företag. Vi begränsar oss till *incitamentsprogram*, och i synnerhet *optionsprogram*, och tittar på hur öppet dessa redovisas av de två företagsgrupperna som vi identifierat tidigare, dvs. ”herrelösa” och ägarstarka företag. Motivet till att vi valt just optionsprogram är att dessa har blivit en av de vanligaste formerna av incitamentsprogram i de svenska företagen.

4. Vårt intresse ligger i att undersöka sambandet mellan företagens öppenhet och ägarstrukturen. Därför har vi valt att göra indelningen i de två grupperna: ”herrelösa” och ägarstarka företag. Motiveringen till detta är, som tidigare nämnts, att det finns anledning att tro att ägarstarka företag är mer öppna mot sina ägare och redovisar mer relevant information i tid. Å andra sidan finns det ”herrelösa” företag som har benägenhet att undanhålla information som kan innebära negativa konsekvenser för företagsledningen exempelvis i form av minskad ersättning eller försämrat resultat.

2 Metod

I detta kapitel tar vi upp vårt val av metod och vårt val av företag samt vårt tillvägagångssätt. Vi avslutar kapitlet med en metoddiskussion där vi behandlar olika aspekter av de metoder vi valt att använda.

2.1 Val av metod

Vi har antagit en induktiv ansats i vårt arbete. Vi utgår ifrån empirin och ställer det mot relevant redovisningsteori samt gällande normer inom redovisning.

Det vi har undersökt är om det finns skillnader i öppenhet kring redovisning av optionsprogram för ”herrelösa” företag jämfört med ägarstarka företag.

Framför allt studier av tidigare forskningsresultat kring redovisningsreglering samt deras modeller ligger till grund för att undersöka öppenheten hos de två företagsgrupperna.

Vi genomförde en kvantitativ undersökning som består av dokumentstudier där vi analyserar ett antal årsredovisningar för att få fram de eventuella skillnaderna i öppenhet.

När vi utformade vårt undersökningsformulär, utgjordes underlag för våra frågor främst av Redovisningsrådets rekommendationer kring öppenhet i redovisning av optionsprogram och andra incitamentsprogram. Vi valde att endast ha frågor med svarsalternativen ja eller nej.

2.2 Tillvägagångssätt

Val av företag

I vår undersökning har vi gjort innehållsanalys av årsredovisningar för ”herrelösa” samt ägarstarka företag. Vårt urval har vi hämtat ur ” Ägarna och makten i Sveriges Börsföretag 2003”¹¹, där en förteckning över svenska börsnoterade ”herrelösa” företag finns. De ägarstarka företagen är tagna ur samma källa. Vårt urval består av 28 företag ur respektive grupp. Vi undersökte samtliga ”herrelösa” företag och gjorde därmed ett slumpmässigt urval till samma antal ur den ägarstarka gruppen. Ett säkrare resultat hade kunnat uppnås genom att låta hela den ägarstarka gruppen ingå i undersökningen. Vi fann det lämpligt med ett lika stort urval ur båda grupperna och på detta vis får vi en omfattning på vår undersökning med en bättre överensstämmelse med våra resurser.

Val av tidsperiod

Vi har valt att beakta ett tidsperspektiv på ett år. Vid detta val övervägde vi relevansen av undersökningen. Vi har använt oss av de senast utgivna årsredovisningarna alltså för år 2003 då vi funnit att de kommer att ge den mest aktuella bilden vilket också är vår målsättning.

Insamling och bearbetning av primärdata

I vår uppsats består undersökningen av granskning av de utvalda företags årsredovisningar vilka utgör vår primärdata.

Vi har gjort ett undersökningsformulär där vi gör poängbedömning av hur öppet företagen redovisar sin förekomst av optionsprogram. Sedan gjorde vi en sammanställning av svarsfrekvensen för ”ja” för de båda grupperna, vi undersökte alltså företagen gruppvis för att kunna kartlägga eventuella samband och få svar på vår

¹¹ Fristedt D, Sundin A, Sundqvist S-I (2003) Ägarna och makten, SIS Ägarservice AB

forskningsfråga. Vi har valt att presentera vårt empiriska resultat i diagram för att öka överblickbarheten och göra resultatet mer tillgängligt.¹²

Insamling och bearbetning av sekundärdata

Vi arbetade med flera kategorier av sekundärdata, där artiklar om andra forskares resultat inom vårt teoretiska forskningsområde utgjorde den största delen, och studier av teorier samt lagtext inom redovisningsområdet är andra delar.

Vi har läst och tagit del av forskarnas resultat och sedan diskuterat huruvida de är relevanta för vårt arbete eller ej.

Insamlingen och bearbetningen av teori har skett genom att vi har sökt efter och samlat in relevant redovisningsteori på Internet och bibliotek, vi har använt oss av publicerade artiklar av erkända forskare inom redovisningsområdet. Denna litteratur har vi läst individuellt för att kort återges till de övriga i gruppen varefter vi har enats om vad som är relevant och användbart i vårt arbete.

2.3 Metoddiskussion

Kvantitativ undersökning

En kvantitativ undersökning avsyft är att få in lätt systematiserbar information i standardiserad form, vilka sedan enkelt och snabbt kan läggas in i datorn för att sedan sammanställas och analyseras.¹³ Vi är medvetna om att en sådan undersökning har sina begränsningar i jämförelse med insamling och analys av primärdata vid exempelvis intervjuer vilka används vid kvalitativa undersökningar. Vårt val att göra en kvantitativ undersökning grundas på att vår uppfattning om företagen är att de knappast har en generös och öppen inställning till att informera kring sina incitamentsprogram. Det skulle därför inte tillföra undersökningen något att utföra kvalitativa djupintervjuer eller

¹² Svenning Conny, *Metodboken Samhällsvetenskaplig metod och metodutveckling*, (1999), Lorentz Förlag

¹³ Ibid.

enkätundersökningar då det inte är troligt att vi skulle erhålla mer information än vad företagen har skyldighet att lämna upplysning om i sina årsredovisningar. Vi utgår ifrån att den information som finns att tillgå i våra undersökningsfrågor finns presenterat i de aktuella årsredovisningarna och därför väljer vi att göra en dokumentstudie.

När vi gjorde vår datainsamling så tog vi i beaktande de två främsta kraven som måste ställas på undersökningen d.v.s. *giltighet* och *tillförlitlighet*.¹⁴ För att uppnå giltighet av vår undersökning, funderade vi kring vilket upplägg vi skulle ha för att belysa vår valda problemställning. Genom att studera företagens finansiella rapporter ansåg vi oss kunna besvara vår forskningsfråga med ett giltigt material.

Tillförlitligheten med vår dokumentundersökning bedömer vi som god, vi har tillgång till de flesta årsredovisningar som vi avser undersöka, dokumentets data passar väl till vår problemställning, dessutom anser vi oss kunna lita på källorna.

Enligt Jacobsen är dokumentundersökningar speciellt lämpligt när det är omöjligt att samla in primärdata.¹⁵ I vårt fall kanske inte helt omöjligt men som vi tidigare nämnt inte särskilt sannolikt att vi skulle erhålla mer information med en enkätundersökning eller genom intervjuer med anledning av oviljan att informera mer än lag och rekommendationer kräver.

Problemet kring trovärdigheten av vårt insamlade material kan vi bortse ifrån då årsredovisningar står under myndigheters kontroll och granskning samt är reglerade av lagar och därmed anses ha hög trovärdighet.

¹⁴ Jacobsen Dag Ingvar, *Vad, hur och varför? Om metodval i företagsekonomi och andra samhällsvetenskapliga ämnen* (2002), Studentlitteratur

¹⁵ Ibid.

Undersökningsmetod

Undersökning av årsredovisningarna har vi gjort enskilt och skrivit förklarande kommentarer ifall vi ansåg något svar tveksamt. En gemensam genomgång gjordes sedan där vi kontrollerade vad som var oklart och gjorde en gemensam bedömning av dessa företagens årsredovisningar. Detta för att förhindra att vår enskilda personliga uppfattning får någon prägel på poängbedömningen.

När en kvantitativ undersökning görs är det viktigt att materialet granskas på samma sätt, vilket vi strävat efter att uppnå genom att endast använda oss av ja och nej svarsalternativ.

Källkritik

För alla undersökningar gäller att det är viktigt att urvalet är *representativt* för att uppnå validitet i insamlad data.¹⁶ Som nämnts tidigare, har vi i vår undersökning för den ena gruppen tagit samtliga företag och för den andra har vi gjort ett slumpmässigt urval till samma antal som den första gruppen. Vi har gjort ett antagande att denna urvalsmetod lämpar sig väl för vår undersökning.

Vad gäller den inre definitionsmässiga validiteten, det vill säga att verkligen mäta det vi vill undersöka har vi uppnått genom att frågorna är utformade så att vi undersöker öppenheten ur flera aspekter.

Att erhålla reliabel, pålitlig information i vår undersökning har underlättats av att vi gjort dokumentstudier och därmed ej haft någon påverkan svaren i någon riktning. Eftersom årsredovisningar produceras i syfte att ge intressenter information om företaget och är reglerade av lagar, normer och praxis, så kommer vi därmed ifrån problemet med att

¹⁶ Svenning Conny, *Metodboken Samhällsvetenskaplig metod och metodutveckling* (1999), Lorentz Förlag

materialet är insamlat i ett annat syfte än det vi har för avsikt att undersöka och analysera.¹⁷ Vi kan därför också till hög grad utgå ifrån att materialet är pålitligt.

När vi gjorde vårt val av sekundärdata så hade vi ständigt i åtanke att endast arbeta med artiklar av allmänt erkända forskare publicerade i erkända journaler inom redovisningsområdet. Vi har även strävat efter att återge dessa forskningsresultat så opartiskt som möjligt, och därför diskuterat och därefter kommit fram till en gemensam tolkning av materialet.

¹⁷ Jacobsen Dag Ingvar, *Vad, hur och varför? Om metodval i företagsekonomi och andra samhällsvetenskapliga ämnen* (2002), Studentlitteratur

3 Litteraturgenomgång

Vår empiriska undersökning föregicks av en litteratursökning då vi ville bekanta oss med det redan existerande materialet inom vårt ämne - öppenhet inom redovisning. Vi har träffat på ett stort antal intressanta forskningsarbeten som behandlat öppenhet utifrån många olika aspekter. Ofta sökes det efter samband mellan redovisningsinformationens öppenhet och andra variabler; analyser görs för att förklara hur nykomna regler påverkar företagens strategier och även öppenhetens påverkan på priset för lånat kapital. För att visa problemets bredd och mångfald vill vi härmed presentera några av nutidens forskningsinriktningar.

Den första artikeln presenterar hur de nya reglerna kring öppenhet avseende redovisning av derivatinstrument påverkar de internationella företagens finansiella strategier.¹⁸

I artikeln avser författarna att återge FASB nr.133 samt dess påverkan på multinationella företags finansiella strategier. Författarna påtalar att avsaknad av öppenhet kan allvarligt missvisa den finansiella rapporten och utsätta aktieägare för stora förluster. Vidare diskuteras tidigare redovisningsstandarder. Författarna anser att reglerna i FASB nr.133 i större utsträckning kommer att påverka mindre, onoterade icke-finansiella företag till att avstå från mer exotiska derivatinstrument. De har vanligtvis mindre kunskap och erfarenhet av optioner och liknande derivatinstrument än de stora multinationella företagen. Enligt författarna kommer FASB nr. 133 att göra riskerna som företagen tar med sina derivat och sin hedging mera synliga eftersom de numera måste vara i balansräkningen. Detta, anser författarna, kommer att leda till att företagen tvingas att använda en konsekvent metod för att redovisa sina derivatinstrument.

Författarnas slutsatser är att finansiell innovation har producerat nya finansiella instrument i ett högre tempo än vad FASB har haft förmåga att skapa tillämpbara

¹⁸ Feay W. F., Abdullah F. A., *Impact of new derivate disclosures on multinational firms financing strategies*, Multinational Business Review 2001 vol.9

redovisningsstandarder. Många av dessa derivatinstrument har resulterat i att företagen har tagit en ökad finansiell risk eftersom dessa tidigare inte krävde öppen redovisning. Syftet med FASB nr. 133 är att synliggöra dessa finansiella risker samt att ge dem jämförbarhet och förståelighet. För att detta syfte ska kunna uppnås krävs större förståelse av värderingsprocessen av derivatinstrument, samt mer effektiv reglering av den globala derivatmarknaden vilken ska inkludera den obligatoriska rapporteringen från mäklarna. Författarna anser att ett tänkbart resultat kan vara att FASB nr. 133 kan ha en negativ inverkan på företagens finansieringsstrategier, men denna negativa påverkan kan vi bortse ifrån då fördelarna för investerarna är så mycket större.

Den följande artikeln presenterar FASB statement nr 148 vilken behandlar övergången till öppenhet vid redovisning av aktierelaterade incitamentsprogram.¹⁹

FASB statement nr148 är en komplettering av FASB statement nr. 123 som formulerats för att underlätta övergången till frivillig redovisning av aktierelaterade incitamentsprogram till verkligt värde. FASB statement nr 148 kräver utökad öppenhet både angående aktierelaterade incitamentsprogram i företagens finansiella rapporter, samt vilken effekt den valda metoden att redovisa har på företagets resultat. Författaren anser också att öppenheten måste förbättras genom att innehåll, form och placering specificeras. Oavsett vilken redovisningsmetod som tillämpas så krävs det ökad öppenhet för att kunna uppnå bättre jämförbarhet.

Policyn kring öppenhet, informationsasymmetri och likviditet på kapitalmarknaden diskuteras i följande studie.²⁰

¹⁹ Anonymous, Statement of Financial Accounting Standards No. 148—Accounting for Stock-Based Compensation—Transition and Disclosure, Journal of Accountancy 2003 vol.195

²⁰ Welker M., Disclosure Policy, Information Asymmetry, and Liquidity in Equity Markets, Contemporary accounting Research 1995 vol.11

Welker undersöker relationen mellan öppenhet och likviditet på aktiemarknaden. Enligt forskaren så påverkar policyn kring öppenhet aktiemarknadens likviditet eftersom investerare som står utan information prisskyddar sig mot ”adverse selection”, och detta skydd är manifesterat på likviditetsmarknaden. Spridningarna mellan köp- och säljpris, det sätt man mäter likviditetsmarknaden ingår i studien. Studien visar att relativa spridningarna mellan köp och sälj för företag med låg öppenhet är cirka 50 procent högre än för företag som tillhör den delen av företag med hög öppenhet. Welker har dragit slutsatsen att en väl ansedd policy kring öppenhet reducerar informationsasymmetrin och följaktligen ökar likviditeten på aktiemarknaden.

I nästa artikel har Nagar et al. undersökt sambandet mellan aktierelaterade incitamentsprogram och företagschefernas roll i utformningen av redovisning.²¹

Forskarna påstår att ledningen är medveten om vilken sort av information investerarna vill ha och att det samtidigt finns obenägenhet att offentliggöra denna information om cheferna inte får rätt incitament. Författarna har testat hypotesen att aktierelaterad ersättning tillsammans med ledningens aktieinnehav i företaget dämpar informationsproblemet som uppstår mellan agenten och principalen. I sin undersökning har de tittat på följande: 1) hur ofta förekommer redovisning av ledningens förväntade framtida ersättning och 2) analytikernas subjektiva värdering av företagets öppenhet. Resultatet visar att öppenhet i redovisning är relaterad till andelen av VD: ns ersättning som är baserad på aktiekursen, samt till värdet av VD: ns aktieinnehav.

Aktieoptioner till VD: n och val av tid för informationsutlämning presenteras i följande artikel²².

²¹ Nagar et al., *Discretionary disclosure and stock-based incentives*, Journal of Accounting & Economics , 2003, <http://80-elin.lub.lu.se.ludwig.lub.lu.se/sockets/webzc/viewArt?qs=4e15110ec7e8898701efa3dbf5637576>,

²² Aboody D., R. Kasznik R., *CEO stock option awards and the timing of corporate voluntary disclosures*, Journal of Accounting & Economics, 2000,

Aboody och Kasznik undersökte huruvida företagsledningen styr investerarnas förväntningar avseende deras belöning i form av aktieoptioner. Eftersom de tilldelade optionerna oftast har ett lösenpris som är lika med aktiekursen den dagen då optionerna tilldelas, utvecklade författarna en hypotes om huruvida företagsledningen manipulerar tidpunkten för informationens utsläpp. Gissningen är att de chefer som lovas optioner, avsiktligt väntar med att ge ut bra nyheter tills de har fått sina optioner och publicerar bara dåliga nyheter. Denna strategi gör att aktiepriset faller när den dåliga informationen offentliggörs vilket händer strax innan tilldelningen av optioner. Direkt efter tilldelningen släpps bra information och aktiekursen går upp, vilket i sin tur ökar optionsprogrammets värde.

Förutom egna datainsamlingar användes data från ExecuComp. 4 426 optionsersättningar till chefer av 1 264 företag undersöktes från perioden 1992-1996. Forskarna fann att många företag hade bestämda planer för optionsprogram till sina chefer. Resultatet av undersökningen visade att när optionsprogram genomfördes regelbundet och ungefär vid samma tidpunkt år efter år, hände betydliga nedgångar i aktiekursen ett par månader innan ledningen fick sina optioner, och därefter steg aktiekursen igen. Det har inte hittats samma sorts samband i företag där det saknas regelbundna belöningar.

Följande artikel visar att företag vars redovisning värderas av analytikerna som företag med hög öppenhet, har lägre effektiv låneränta.²³

Policyn att i tid lämna ut detaljerad information gör, enligt Sengupta, att långgivare befarar i mindre grad utebliven betalning vilket sänker lånekostnaderna för företaget. Författaren kommer till slutsatsen att öppen redovisning är av större betydelse för de företag som finns på osäkra marknader jämfört med säkra marknader. Eftersom finansiering genom lån är en mycket viktig sort finansiering för börsnoterade företag, kan detta

<http://80-elin.lub.lu.se.ludwig.lub.lu.se/sockets/webzc/viewArt?qs=8f0f0532ad7489a6e4e0f8bdde1db6ac>,
Journal of Accounting & Economics, 2000

²³ P. Sengupta, *Corporate Disclosure Quality and the Cost of Debt*, Accounting Review, October, 1998,
<http://80-elin.lub.lu.se.ludwig.lub.lu.se/sockets/webzc/viewArt?qs=7a764e70aaa9d45c76978e2897538170>,

forskningsarbete hjälpa bättre förstå orsaker till och konsekvenser av företagens öppenhet.

*I följande artikel visas hur graden av öppenhet påverkar avkastningskraven på eget kapital.*²⁴

C. Botosan använde egna instrument för att utvärdera företagens öppenhet. Hon tittade på frivilligt angiven information i 122 årsrapporter utgivna av tillverkningsföretag. Det visade sig att för företag som inte brukade följas upp av analytiker, medförde öppen redovisning lägre avkastningskrav på eget kapital. För den andra, motsatta gruppen av företag kunde forskaren inte upptäcka något samband mellan öppenhet i redovisningen och avkastningskrav. En möjlig orsak kan vara att öppenhet hade utvärderats endast utifrån årsredovisningar och därför inte överensstämmer med den totala öppenhetsnivån, då analytikerna spelar en viktig roll i kommunikationsprocessen.

Vi har vid vår litteratursökning funnit en ny licentiatavhandling av Peter Öhman som i sin forskning funnit att revisorer inte i första hand utgår ifrån intressenternas behov, samt att de inte heller är inriktade på att hitta utelämnad eller felaktig information. Forskarens slutsats är att det mesta tyder på att redovisningsinformation även i fortsättningen kommer att sakna kvalitetssäkring.²⁵

Vid vår litteratursökning fann vi att det inte fanns någon som undersökt skillnader mellan öppenhet hos ”herrelösa” företag och ägarstarka företag. Detta har lett till att vi söker stöd för vår undersökning i redovisningsteorin. Denna är emellertid omtvistad och vi har därför valt att låta forskning kring regleringsmodeller utgöra vår teoretiska del av vårt arbete, vilket vi presenterar i följande kapitel.

²⁴ [Botosan C. A., Disclosure Level and the Cost of Equity Capital](http://80-elin.lub.lu.se.ludwig.lub.lu.se/sockets/webzc/viewArt?qs=6ae45a7aedb5029c0b06735f835fd9ef), Accounting Review, 1997, <http://80-elin.lub.lu.se.ludwig.lub.lu.se/sockets/webzc/viewArt?qs=6ae45a7aedb5029c0b06735f835fd9ef>

²⁵ Öhman P., *Revisorers perspektiv på revision: en fråga om att följa upp trampade stigar*, Licentiatavhandling, (2004) Luleå Tekniska Högskola

4 Teori

I detta avsnitt presenteras ett teoretiskt ramverk kring reglering av redovisning. Vi har utgått ifrån en regleringsmodell av Streeck och Schmitter (1985)²⁶ som senare vidareutvecklats av bl. a. Puxty et al. (1987)²⁷, Jönsson (1991)²⁸ och Willmott et al. (1992)²⁹. Vi har dessutom använt oss av en något senare forskning av Wahlström (2000)³⁰ som innehåller ett förslag på en förnyad variant av den ursprungliga regleringsmodellen med särskild anpassning till de svenska nationella förhållandena. Dessa teoretiska modeller kommer i slutskedet av vårt arbete att hjälpa oss svara på forskningsfrågan där vi fokuserar kring *öppenhet vid redovisning av optionsprogram hos ”herrelösa” respektive ägarstarka företag.*

Dessutom, i sista avsnittet av det aktuella kapitlet har vi sammanställt en tabell över några lagar, rekommendationer samt uttalanden tillämpbara på redovisning av incitamentsprogram. Detta dels för att åskådliggöra vilket fungerande regelverk inom redovisning som vi har utgått ifrån för att genomföra arbetet, dels för att förbereda läsaren inför den mest praktiska delen av vår underökning.

²⁶ Streeck & Schmitter, *Community, market, state – and associations?* (1985), [http://80-www.jstor.org.ludwig.lub.lu.se/cgi-](http://80-www.jstor.org.ludwig.lub.lu.se/cgi-bin/jstor/printpage/02667215/ap020002/02a00020/0.pdf?dowhat=Acrobat&0.pdf)

[bin/jstor/printpage/02667215/ap020002/02a00020/0.pdf?dowhat=Acrobat&0.pdf](http://80-www.jstor.org.ludwig.lub.lu.se/cgi-bin/jstor/printpage/02667215/ap020002/02a00020/0.pdf?dowhat=Acrobat&0.pdf), 2004-12-27

²⁷ Puxty et. al, *Modes of regulation in advanced capitalism locating accountancy in four countries*, 1987

²⁸ Jönsson S., *Role Making for Accounting While State Is Waiting* Accounting, Organizations and Society, 1991, Vol.16, No. 5/6, pp. 521-546

²⁹ Willmott H. C. et al., *Regulation of Accountancy and Accountants: A Comparative Analysis of Accounting for Research and Development in Four Advanced Capitalist Countries*, Accounting, Auditing & Accountability Journal, 1992, Vol. 5, No. 2.

³⁰ Wahlström G., *Nya förutsättningar för reglering av extern redovisning - en praxisundersökning mot bakgrund av finansiella instrument*, 2000

4.1 Modeller för "social order" (Streeck&Schmitter)

Streeck och Schmitter³¹ (hädanefter S&S) har undersökt "social order", dvs. hur ordningen skapas i samhället. De tre huvudsakliga och allmänt accepterade modellerna för "social order" är marknaden, staten och samhället. Även om det under vissa perioder har förekommit att någon av dessa grundmodeller haft en dominerande ställning, så har utvecklingen medfört att ett ömsesidigt beroende har uppkommit. När staten hamnar i en kritisk situation, vänder den sig till samhället och marknaden. Staten är dessutom beroende av marknadens resursallokering för att få det stöd den behöver för att kunna upprätthålla sin makt.

S&S definierar ledande principer för samhället, marknaden och staten, vilka är *spontan solidaritet*, *fri konkurrens* samt *hierarkisk kontroll*. Förutom dessa huvudprinciper har de specificerat andra egenskaper hos dessa tre ordningsmodeller. En tabell över dessa återfinns i *bilaga 1*.

Författarna har funnit att det finns skäl för att komplettera modellerna med ytterligare en. Denna nya modell är *associative modell of social order*, där *associative* syftar vanligtvis till *föreningar* och modellen kallar vi nedan *föreningsmodellen*. Enligt forskarna kan denna modell jämföras med de tidigare modellerna även om den inte är lika fast förankrad i samhällets ideal och filosofier. Historiskt har det funnits oenighet angående föreningarnas "goda natur", eftersom de har ansetts störa ordningen i samhället mer än de har tillfört någon nytta. Författarna anser att man bör framhålla den positiva påverkan som föreningarna kan ha på samhället. Tittar man på staten, marknaden och samhället, så befinner sig dessa i ständig interaktion med varandra. Statens regler och principer går tidvis emot marknadens principer vilket kan resultera i obalans. Detta fungerar dock inte

³¹ Streeck & Schmitter, *Community, market, state – and associations?* (1985), <http://80-www.jstor.org.ludwig.lub.lu.se/cgi-bin/jstor/printpage/02667215/ap020002/02a00020/0.pdf?dowhat=Acrobat&0.pdf>, 2004-12-27

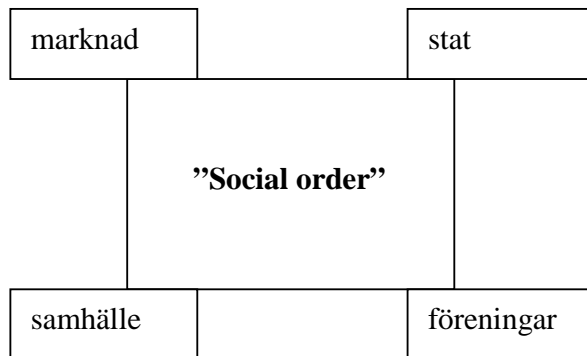
uteslutande vare sig på staten eller på marknaden. Analogt kan inte föreningarna förkastas som ett alternativ för en "social order" endast på grund av att de medför störningar. De kan också bidra till att skapa ordning i samhället.

Forskarna har funnit en rad egenskaper för föreningsmodellen. Dessa har de presenterat i en tabell som vi återger nedan:

1. Ledande princip för koordinering och allokering	Gemenskap inom och emellan organisationer
2. Dominerande, formell grupp Andra aktörer	Funktionellt definierade intresseföreningar, medlemmar (företag, konsortium, individer, sociala grupperingar), samtalspartner (statliga instanser, partier, rörelser)
3. Villkor för aktörens inträde	Kapacitet för ömsesidig störning, Erhållande av monopolstatus, Vilja och kapacitet att kompromissa, Symmetri av organisationens kapacitet
4. Huvudsakligt bytesmedel	Ömsesidigt erkännande av status och titlar, Tillmötesgående av medlemmar
5. Dominerande bytesprodukt	Pakter
6. Dominerande resurser	Garanterat tillträde, obligatoriskt bidrag och medlemskap, Centralisering, Delegerade uppgifter
7. Huvudsakliga motiv av överordnade aktörer	Utvidgande och utveckling av organisationens roll, Karriärbefordran
Huvudsakliga motiv av underordnade aktörer	Minskad osäkerhet, Proportionell fördelning
8. Huvudsakliga bestämmelser	Likställd representation, Proportionell anpassning, Samtidigt samtycke

9. Formell typ av producerade och distribuerade varor	Kategoriska varor
10. Huvudsakliga motsättningar	Medlemmar vs Föreningsledningen, Välorganiserade vs Mindre välorganiserade, Etablerade vs Rivaliserande föreningar, Nationella vs Regionala intressen
Andra motsättningar	
11. Dominerande, normativ, legal fundament	Föreningsfrihet
12. Huvudsaklig pay-off	Mindre klassexploatering, Mer symmetrisk fördelning av fördelar, Större förutsebarhet och mer stabilt socioekonomiskt utfall

Följande figur kan illustrera S&S :s byggstenar av "social order" förutsatt att man accepterar det fjärde alternativet i form av *föreningar* och jämför denna med de tre övriga modellerna:

Figur 1:
Streeck & Schmitters fyra modeller för "social order"

Nedan kommer vi att visa hur dessa modeller har använts och utvecklats av andra forskare inom redovisningen. Materialet presenteras i kronologisk ordning och inleds med en presentation av Puxty et al.

4.2 Den dynamiska modellen – social kontext och regleringsstrategier (Puxty et al.)

Puxty et al. har tolkat ordningsmodellerna *staten, marknad och samhälle* och applicerat dessa på redovisning i fyra utvecklade kapitalistländer som USA, Storbritannien, Sverige och Västtyskland.³² De har belyst signifikanta motsättningar som öppnar sig inom och emellan ordningsmodellerna, samt visat att regleringen kring redovisning är både orsak och följd av dessa motsättningar.

Författarna påstår att den sociala kontexten av redovisning inte har fått det eftertryck de anser att den har rättfärdigat. Ett intresse för det sociala sammanhanget är viktigt om revisorer ska kunna förstå sin roll och position i samhället, och om betydelsen av redovisning ska kunna fastställas. Redovisningens roll i reglerandet av ekonomiska och sociala aktiviteter i samhället får därmed inte underskattas.

Forskarna finner att S&S :s beskrivning av ”social order” har en stor brist då det saknas fokusering på staten som nation vilket eliminerar vikten av de internationella och transnationella institutionerna för reglering. Dessutom ger modellen ingen förklaring till ursprung, återgivande eller ombildning av redovisningspraxis, inte heller indikerar den på människans roll i en så dynamisk process. Bortsett från dessa brister så befrämjar modellen en betydande insikt i den jämförande analysen av redovisningsreglering.

Institutionerna och processen kring reglering av redovisning i olika länder kan inte förstås endast genom ett historiskt och politisk-ekonomiskt perspektiv avseende deras utveckling

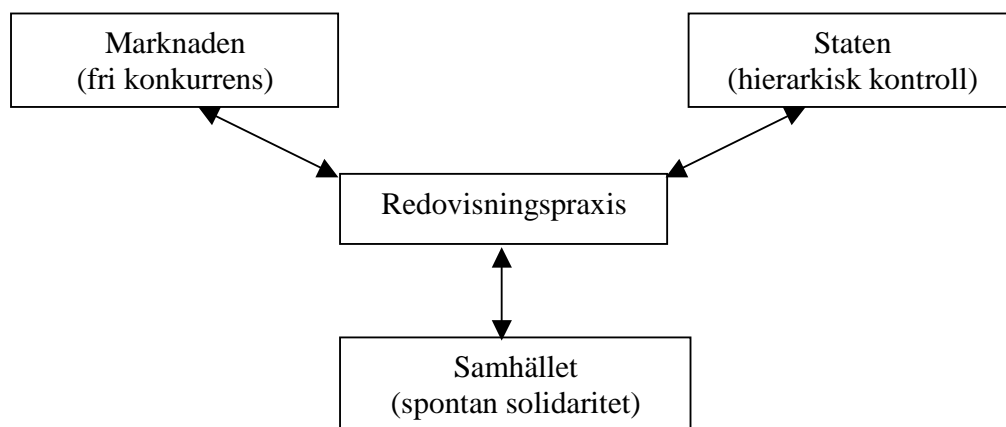
³² Puxty et. al, *Modes of regulation in advanced capitalism locating accountancy in four countries*, 1987

och tillväxt. Av denna anledning har forskarna valt att beskriva den specifika institutionella och sociala regleringsprocessen som ett resultat av kombinationerna av materiella och ideologiska krafter som finns representerade i de olika länderna.

Ländernas tillhörighet till gruppen *utvecklade kapitalistländer* förutsätter att marknadskrafterna har stor påverkan på staten. Dessutom, trots deras historiska benägenhet att rationalisera men också bygga illusioner, så hyser länderna ett beroende av de existerande värderingar och idealen i samhället. Dessa värderingar kan ha ett betydande inflytande på reglering av vardagsekonomi och politik.

Puxty med flera har föreslagit att en analys av redovisningsreglering som ett socialt och organisatoriskt fenomen kräver kritisk värdering av dess konstruktion med en tyngdpunkt på marknadskrafter, byråkratisk kontroll och samhällsideal.

Författarna framför att en adekvat studie av redovisningsreglering måste förhålla sig till praxis som uppstår inom regleringsinstitutioner, samt till konstellationer mellan de normgivande principerna. Sambandet illustreras i följande figur:

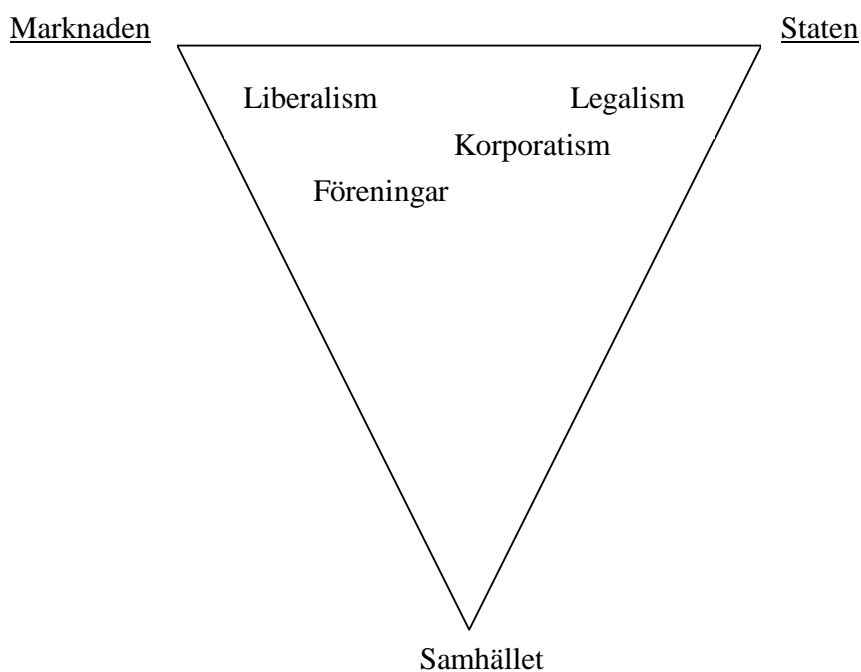

figur 2:
Skärningspunkterna för redovisning och regleringsprinciperna (Puxty et al.)

Forskarna finner att samtliga av principerna för *fri konkurrens*, *hierarkisk kontroll* och *spontant solidaritet* spelar roll i regleringen av redovisning, därför förutsätter en analys av regleringen att samtliga av dessa principer tas i beaktande.

Forskarna har funnit att i Sverige tillämpas olika lagar för publika bolag, kommunala bolag och den privata sektorn. Börsnoterade bolag lyder under direktiv från börsen både angående öppenheten och utformningen av årsredovisningarna. Genom prövningen för revisorernas auktorisation visar dessutom den svenska staten sin direkta inblandning.

Författarna har identifierat ett antal teoretiskt tänkbara regleringsstrategier vilka är *legalism*, *liberalism*, *korporatism* och *associationism*. Dessa kompletterar den ursprungliga modellen av "social order" vilket vi illustrerar i figuren nedan:

Figur 3:
Regleringsstrategier i relation till dominanta modeller av "social order"

Liberalism är en ytterlighet där regleringen endast utgörs av marknadskrafterna. Detta motsvarar den så kallade marknadsansatsen som finns inom redovisningsteorin.³³ Förespråkare av denna ansats anser att redovisningens roll består i att producera information och att utbud och efterfråga styr kvantitet och kvalitet av den producerade informationen. När användarna efterfrågar en ny sort information och producenten av informationen vill framställa denna till ett visst pris, kommer priset att hamna på den nivå där producenten fortfarande finner det fördelaktigt att ge ut information och användaren fortfarande tror att informationspriset är lika med eller lägre än hans/hennes nytta. Om denna jämvikt inte uppnås, kommer inte informationen att produceras.

En annan ytterlighet är *legalism* vilken byggs på statliga principer och är en motsättning till *liberalism*. *Legalism* förutsätter att lagen tillåter en viss typ av beteende genom lagsystemet där staten har monopol på lagstiftning. Inom redovisningsteorin stöds denna strategi av förespråkare av regleringsansatsen.³⁴ Enligt deras åsikt kommer inte regleringsstrukturer att avstå från sin makt inom redovisning till fördel av marknaden. Dessutom kommer inte den fria marknaden att leda till ett jämviktspris på redovisningsinformation. Det anges flera anledningar till detta.

För de första, kan redovisningsinformationen inte anses vara en produkt av samma sort som alla andra produkter, eftersom den är offentlig. När ett företag släpper information blir den tillgänglig för alla. Det är omöjligt att undvika "free rider" - problemet då det alltid kommer att finnas de som kan få tag på information utan att behöva betala för den. Detta kommer att minimera incitamenten för att producera information. Endast reglering kan tvinga företagen att producera nödvändig information för att svara på de krav som kommer från kapitalmarknaden.

För det andra, företagen har monopol på information som de vill lämna ut om sig själv. Detta leder till underproduktion av information till högt pris. Samhället anser att obligatorisk rapportering kommer att ge mer information till lägre kostnader.

³³ Kam V., *Accounting Theory* (1986) John Wiley & Sons, Inc., s.387-390

³⁴ Ibid.

Även om det fanns en fri marknad för redovisningsinformation, så finns det ändå behov av en regleringsapparat. Utan den skulle inte användare kunna komma överens om vad de vill ha, och redovisare skulle förbli oense om hur de måste göra för att det skall produceras önskad information. En regleringsstyrka krävs för att kunna komma fram till önskvärda beslut.³⁵

Varken *marknadens* eller *statens* principer existerar dock i ren form, vilket gör att den verkliga regleringen endast kan närma sig de ideala formerna av *liberalism* och *legalism*.³⁶ Puxty et al. anser därför att när man undersöker redovisningsregleringen i olika länder, kan man placera dem längs skalan för *liberalism-legalism*. De olika kombinationerna av principerna för marknad och stat med litet inslag av samhällsprinciperna leder följaktligen till nya strategier såsom *associanism* och *korporatism*.

Associanismen innefattar professionella organisationer, ofta i form av föreningar, som har inflytande på normbildningen. Den baseras på samhällsprinciperna vilka i sin tur är underordnade marknadens och statens principer (se fig.3 för placering av associanismen i teorins ram).

Korporatismen är å andra sidan till större del underordnad statens principer för hierarkisk kontroll (se fig.3). Staten accepterar existensen av organiserade intresseföreningar och låter dem även ingå i sitt hierarkiska centraliserade regleringssystem.

Vad gäller Sverige, så gör statens direkta inblandning i redovisningsreglering oss till ett korporatistiskt land.³⁷ Staten har stiftat många lagar som reglerar finansiell rapportering, bland annat Bokföringslagen (1976) och Aktiebolagslagen (1975). För noterade företag har Stockholms Fondbörs utfärdat riktlinjer både angående öppenheten och kring utformningen av finansiella rapporter.

³⁵ Ibid.

³⁶ Puxty et. al, *Modes of regulation in advanced capitalism locating accountancy in four countries*, 1987

³⁷ Ibid.

Svenska revisorer har emellertid försökt efterlikna den anglo-amerikanska praxisen och därmed skedde en introduktion av marknads- och samhällsprinciperna för redovisningsreglering. Föreningen Auktoriserade Revisorer FAR som är en icke-statlig förening, har utfärdat rekommendationer både kring extern och intern redovisning, dessa rekommendationer är dock inte bindande för företagen. FARs redovisningsrekommendationer har emellertid stött de etablerade lagarna.³⁸ En annan organisation, Bokföringsnämnden BFN, bildades därför för att uppnå opartiskhet vid utfärdandet av redovisningsnormer. Detta kunde uppnås genom att det fanns representanter från de flesta intressegrupper såsom revisorer, företag, akademiker och skatteexperter. Målet för BFN var att verka för utvecklande av ”god redovisningssed”. Uttalanden från BFN är inte tvingande så länge de inte är förstärkta av domstolar eller administrativa beslut.³⁹

Om vi går tillbaka från den svenska kontexten till de mer teoretiska diskussionerna av Puxty et al., vill vi notera att dessa forskare har gått vidare i sin forskning och utvidgat S&S: s teori. Den ursprungliga synen var att principerna för *staten*, *marknaden* och *samhället* existerar i en integrerad form. Författarna av denna forskning argumenterar för att en sådan integration är illusorisk och att motsättningarna som finns i kapitalistiska samhällen leder till återkommande problem och kriser. Exempelvis kan en viss redovisningsnorm ha varit influerad av samhällets idealbild av redovisningsprofessionen, som senare inte får allmän acceptans. Under sådana förhållanden antingen är det marknaden eller staten som ser till att en förändring av normen sker. Det sker en *skiftning* av marknadens inflytande till staten och vice versa. Avgörande är hur stort inflytande respektive aktör har, varefter normen blir accepterad. Det betyder dock inte att normen alltid kommer att vara accepterad, utan sociala förändringar kan utmana den gamla normens giltighet. Detta tillsammans med systemets inre motsättningar förhindrar att

³⁸ Wahlström G., *Nya förutsättningar för reglering av extern redovisning - en praxisundersökning mot bakgrund av finansiella instrument*, 2000, s. 101

³⁹ Jönsson S., *Role Making for Accounting While State Is Waiting* Accounting, Organizations and Society, 1991, Vol.16, No. 5/6, pp. 521-546

spänningarna mellan staten, marknaden och samhället upphör endast genom en *rätt* sammansättning av principerna i modellen för "social order".

Puxty et al. diskuterar att det i själva verket saknas någon korrekt sammansättning för organisationsprinciperna för marknaden, staten och samhället. Snarare är det så att *omfånget* av var och en av dessa former av reglering har en framträdande påverkan på ett visst område (t ex redovisning av FoU). För att identifiera och lösa varje enskilt problem är det sannolikt att man använder sig av samtliga tre modeller för "social order", och för varje regleringsområde föreslås det att kombinera sådana regleringsstrategier som legalism, liberalism, associanism och korporatism. Detta skulle befrämja interaktionen mellan marknaden, staten och samhället samtidigt som förståelse skulle kunna uppnås om sättet på vilket dessa modeller interagerar, kolliderar och ersätter varandra.

Puxty et al. påpekar att valet av modeller för redovisningsreglering i de olika länderna samt regleringens förankring i lagen inte kan avläsas ur endast en beskrivning av kapitalistländerna. Det skulle vara felaktigt att förbise rollen som den *sociala kontexten* och institutioner spelar inom redovisningsreglering. Författarna anser att mer hänsyn måste tas till de historiska förhållanden som är kopplade till förändringarna i respektive lands reglering av redovisning. En närmare forskning skulle avslöja hur motsättningarna inom ländernas politiska ekonomi påverkar aktiviteterna hos normbildarna. Det är närmast felaktigt att förneka vikten av kulturen, historien och erfarenheten hos dem som ansvarar för policyutveckling eftersom allt tar sig uttryck i de enskildas åsikter och påverkar deras beslut.

4.3 Teorin om redovisningens rollutveckling (Jönsson)

En vidareutveckling av de tidigare teorierna är forskningsarbetet av S. Jönsson, dock har den en annan utgångspunkt. Syften med redovisningen ändras i takt med förändringar i omgivningen, och det faktum att redovisningen får sitt innehåll beroende på sammanhang leder till synen att redovisningen är ett kulturfenomen. Som resultat får redovisningsnormer olika tolkningar i olika kulturer, och det kan vara svårt för en kultur att övertyga andra kulturer om fördelarna med just deras normförslag. Om man däremot studerar olika redovisningsområden inom en och samma kultur, kan likheterna i argumentationen kring normbildandet förklara sambandet mellan redovisningen och kultur.⁴⁰

Denna tankegång ligger till grund för S. Jönssons val av en parallell jämförelse av de olika redovisningsområdena inom Sverige. Undersökningsområdena är kommunal, finansiell och kostnadsredovisning (internredovisning). Författaren går tillbaka till början av 1900-talet och följer redovisningens utveckling genom århundradet i sitt försök att förstå utvecklingen av redovisningens roll. Den stora frågan är huruvida förändringarna berodde på politisk-ekonomiska relationer mellan produktionskrafterna eller om dessa var ett resultat av teoretiska resonemang avseende begreppen ”sann och rättvis”.

I Sverige startade utvecklingen av redovisningen efter Kreuger-incidenten 1932. Innan dess var revisorprofessionen inte tillräckligt organiserad för att ta eget initiativ. Efter incidenten fick staten en dominerande position och fokuserade på industrin. Revisorer var tvungna att vara medlemmar i olika kommittéer för att kunna medverka i lagstiftningsprocessen. Endast när välfärdstaten hamnade i finansiella svårigheter kom kapitalmarknadens krav på information att höras. Revisorprofessionen fick då chansen att sprida god redovisningssed. Dock kunde inte detta minska statens makt inom

⁴⁰ Jönsson S., *Role Making for Accounting While State Is Waiting* Accounting, Organizations and Society, 1991, Vol.16, No. 5/6, pp. 521-546

redovisningsreglering, och professionens roll som ledare var fortfarande betydligt svagare i Sverige jämfört med andra länder.⁴¹

Forskaren grundar sin analys på de tre kontrollmekanismerna som definierades av S&S (1985): *marknad*, *stat* och *samhälle*. Genom att applicera dessa på den svenska kontexten, har författaren funnit ett antal intressanta detaljer. Några av dessa återger vi nedan.

1930-talet var avgörande för den fortsatta utvecklingen av rollen för redovisningen. Kreuger-kraschen tillsammans med depressionen medförde att industrin som i stort sett saknade någon reglering förlorade sin legitimitet. Det var under denna period som arbetarrörelsen kom till makten. Deras prioritering var landets ekonomi. Efter andra världskriget fick socialisterna övertag och fokuserade på välfärden i samhället. Det innebar utbyggnad av den *offentliga sektorn* som fick konkurrera om de finansiella medlen med industrin. Under dessa förhållanden organiserades *fackföreningar* som blev maktfulla aktörer på den politiska arenan. Fackföreningar och arbetsgivare blev därmed de enda som hade politisk röst. Revisoryrket hade i en sådan situation bara ett alternativ: att infiltrera de existerande maktstrukturerna, vilket blev möjligt tack vare deras expertis inom redovisningsområdet. Staten hade däremot svaga incitament för att leda normutvecklingen inom redovisningen vilket kan förklaras med att en stark och centraliserad stat inte ser redovisningsplikten som ett viktigt område för reglering.

Inom intern redovisning pågick livliga debatter om olika praktiska lösningar. Argumentation fördes främst utifrån praktiken, och vinnaren var den som hade stor erfarenhet inom en viss praxis. Det fanns väldigt få referenser till teori. Däremot, för att stödja sina argument, tog man som exempel praxis i andra länder. När man hade lyckats hitta en praktisk lösning till ett problem, var det akademikernas tur att formulera principer.

⁴¹ Ibid.

Jönssons forskning ledde slutligen till en teori om redovisningens rollutveckling vars viktigaste punkter återges nedan.

*Teorin om redovisningens rollutveckling*⁴²

1. Redovisning är rapportering inom ett formaliserat regelsystem vars syfte är att övertyga mottagaren av rapporten om att han/hon inte är vilseledd. Redovisningen kan få sin roll under två förutsättningar:
 - det skall finnas motiv för införandet av nya regler, samt
 - det krävs någon som är tillräckligt trovärdig för att påta sig den regelskapande funktionen.

Vad gäller den första förutsättningen så blir nya regler oftast motiverade antingen i samband med skandaler eller med insikten att den existerande praxisen inte är tillräckligt enhetlig för att utöva kontroll. Dessa skandaler eller insikter exponerar en viss agentgrupp och då måste en övermakt (staten) blanda sig in. För att undvika det kan agenten utnyttja formalisering av rapporteringen. Det kan accepteras av principalen som ett tecken på kompetent styrning.

För att den andra förutsättningen skall uppfyllas krävs det en etablerad grupp bestående av experter.

2. Roll som redovisningen antar, blir legitim när redovisningen *återspeglar* problem som finns i dess omgivning. Sådan reflektion skapar utrymme för alla synpunkter och då kommer alla aspekter av ett problem fram. Legitimitet skall föregås av en *debatt*, dessutom skall man visa *öppenhet för nya åsikter*.

Staten har skaffat sig legitimitet genom samråd innan formulering av lagtexter skett. Inom finansiell redovisning har det varit komplicerat för FAR att bli en legitim organisation, eftersom normerna ges ut av Redovisningsrådet utan att man tar i beaktande

⁴² Ibid.

åsikter utanför organisationen. BFN byggs däremot på idén om representativ expertis. Eftersom de flesta intressenterna är representerade, krävs det inga prövningar. Det som kan tyckas vara bekymmersamt om BFN är att nya normer kan endast antas enhälligt. Därför finns det nästan ingen offentlig debatt. Normerna kan bara få legitimitet om BFN:s medlemmar om de är de mest respekterade redovisningsexperter inom sin intressegrupp.

3. Redovisningen existerar i *relation* till en *större makt*.

Ett perspektiv på det är att revisorn uppfyller en teknisk funktion i kommunikation mellan principal och agent. Ur ett samhällsperspektiv är det dock inte alltid klart vem som fyller principalens roll. Ofta är det staten som hotar att ingripa. Ett framträdande undantag är utvecklingen efter Kreuger-kraschen under 30-talet. Revisorprofessionen infiltrerar staten i de aspekter som är intressanta ur professionell synpunkt. Till synes är det staten som ansvarar för reglering inom redovisning, i verkligheten lyssnar man på professionens röst. Sedan 30-talet har FAR varit en enastående lobbyist.

Redovisningen antar således en position väldigt nära staten. När staten hade budgetunderskott och problem i skattesystemet under 80-talet, samtidigt som kapitalmarknaden fick erkännande, vände revisoryrket sig mot marknaden. Vem som skall vara principal i samhället bestäms genom en politisk process. När principalen är känd, riktar normskapande professioner sin service mot denne principal. Ersättning av en principal sker successivt. Det kan påskyndas genom skandal och då spelar staten en bestämmande roll.

4. *Debatter* inom redovisning har oftast *praktisk* karaktär.

Praktisk erfarenhet och praktisk lämplighet är viktiga argument. Jönsson ger några talande exempel på hur regleringen har misslyckats när argumentationen var mest baserad på teori. Att hänvisa till verkligheten är mer övertygande, menar forskaren, än att

hänvisa till abstrakta principer när man skall förändra den existerande redovisningspraxisen.

Detta var alltså ytterligare en komplettering till vår regleringsteori. Nästa avsnitt kommer att innehålla resultat av en annan studie där Willmott et al. fördjupar sig i problem kring redovisning av forskning och utveckling (FoU) samt den reglering som gäller i fyra utvecklade kapitalistiska länder: Storbritannien, USA, Västtyskland och Sverige.

4.4 Nationell kultur, globalisering och tendenser för utveckling av redovisning (Willmott et al.)

Forskarnas fokus är på begreppen öppenhet samt institutionell omgivning och kultur. De har funnit att de tidigare studierna underskattade den roll som institutionella strukturer och nationell kultur spelat under normbildandet. Genom att studera FoU vill författarna påvisa regleringens politiska, ekonomiska och sociala betingelser och konsekvenser.⁴³

Forskningsresultatet visar att i samtliga fyra länder går utvecklingen mot större öppenhet i redovisning av FoU. Dessutom har statens intresse avseende redovisning ökat. Anledningen till detta är den ökade insikten om materiella effekter som redovisningen medför. I de länder där staten tidigare hade avstått från att kontrollera redovisningsområdet, har man börjat inse betydelsen av ökat statligt ansvar. I tre av de fyra undersökta länderna har denna insikt lett till att nya strukturer för reglering har utvecklats. Endast i Västtyskland har det saknats behov av offentlig information eftersom bankerna där styr och finansierar industrin.

⁴³ Willmott H. C. et al., *Regulation of Accountancy and Accountants: A Comparative Analysis of Accounting for Research and Development in Four Advanced Capitalist Countries*, Accounting, Auditing & Accountability Journal, 1992, Vol. 5, No. 2.

Återigen grundas analysen på modellen för "social order" av S&S, speciellt av de karaktäristika som utmärker utvecklad kapitalism – hierarkisk kontroll, fri konkurrens och spontant solidaritet.

Hierarkisk kontroll visar sig, enligt forskarna, genom följande:

1. de legala kraven att redovisa information,
2. auktorisationen för att kunna framställa och kontrollera information, samt
3. formalitet av administrativa metoder som används av revisorer vid framställning av redovisningsinformation.

Principen *fri konkurrens* syns tydligt när redovisningsinformationen når marknaden och sprids genom denna.

Den sista principen *spontan solidaritet* existerar genom *lojalitet* mot professionella normer och metoder (god redovisningssed) både hos dem som utformar regleringen och de som påverkas av denna. Även om marknadens krav och statlig kontroll ständigt försöker undergräva professionens roll, så har professionella normer och seder ändå stor betydelse i praktiken.

Studiens länder tillhör gruppen *utvecklade kapitalistländerna* vilket innebär att det skall finnas vissa likheter mellan ländernas redovisningspolicys. Dessutom finns det inom varje enskilt land sådana politiska institutioner som kommuniserar ekonomiska, militära och politiska alliansers budskap (t ex EC, UN, NATO och GATT) mellan den egna staten och de andra utvecklade kapitaliststaterna. Dessa institutioner spelar en aktiv roll vid framställning och övervakning av reglerna.

De gemensamma för länderna faktorerna har en stor betydelse för utveckling av regelverk, men det krävs dock att dessa kompletteras med principerna *hierarkisk kontroll*, *fri konkurrens* och *spontan solidaritet*. Kombinationer av dessa principer tillsammans med andra egenskaper som är specifika för just dessa länder, kommer då att forma helt unika sammansättningar.

Skillnader mellan ländernas redovisningspolicys beror, hävdar författarna, på olikheter i de institutionella strukturerna och processerna, som i sin tur är beroende av landsspecifika sociokulturella omgivningar och historisk bakgrund. Trots att regleringar i de olika länderna skiljs åt beroende på de olika konfigurationerna av hierarkisk kontroll, fri konkurrens och spontan solidaritet, finns det dock en tendens till att hierarkisk kontroll ökar. Med andra ord sker en gradvis förskjutning av makten till staten i alla länder.

Slutligen tror forskarna att internationalisering av kapitalismen och transnationell reglering kommer att öka i fortsättningen. De vill dock betona att få internationella organisationer reglerande redovisning (t ex IASC) har haft stor påverkan på nationell redovisningspraxis hittills. Ändå skall varje enskild situation ses som ett medel och en följd av den globala regleringsprocessen. Man kan inte längre förklara nationella regleringssystem med enbart inhemska strukturella uppbyggnader. Dessa är ett uttryck för globala processer som resulterar, enligt författarna, i internationella former av hierarkisk kontroll.

4.5 Utvecklingsfaser för tre typer av reglering (Wahlström)

En utav alla frågor som författaren till nästa forskningsarbete ställdes inför var hur man åstadkommer dynamiken i regleringen av redovisning. Denna fråga kunde besvaras mot bakgrund av ”den allmänna teorin om regleringen” (författarens benämning av modeller för ”social order”), som har utvecklats av S&S och vidareutvecklats av Willmott et al., Puxty et al. och som har presenterats tidigare i detta kapitel. Vi avser att i korthet presentera författarens tolkning och utveckling av teorin.⁴⁴

Som vi nämnde tidigare, så finns det tre allmänt accepterade modeller för ”social order” – staten, marknaden och samhället. S&S argumenterar dessutom för existens av en fjärde

⁴⁴ Wahlström G., *Nya förutsättningar för reglering av extern redovisning - en praxisundersökning mot bakgrund av finansiella instrument*, 2000

modell – ”associations-, eller föreningsmodellen”, som enligt forskarna också kan bidra till samhällsordningen.

Wahlström nämner tre typer av reglering (modeller för ”social order”) däri finns marknad, stat och *föreningar*. Forskaren tar i sin modell inte med *samhället*, däremot framhävs *föreningarnas* roll inom regleringen. Författaren, i likhet med de andra forskarna inom området, utgår ifrån att makten över normbildningen skiftar från marknaden till staten och föreningar och tvärtom, samt att orsaken till detta är förändringar i samhället.

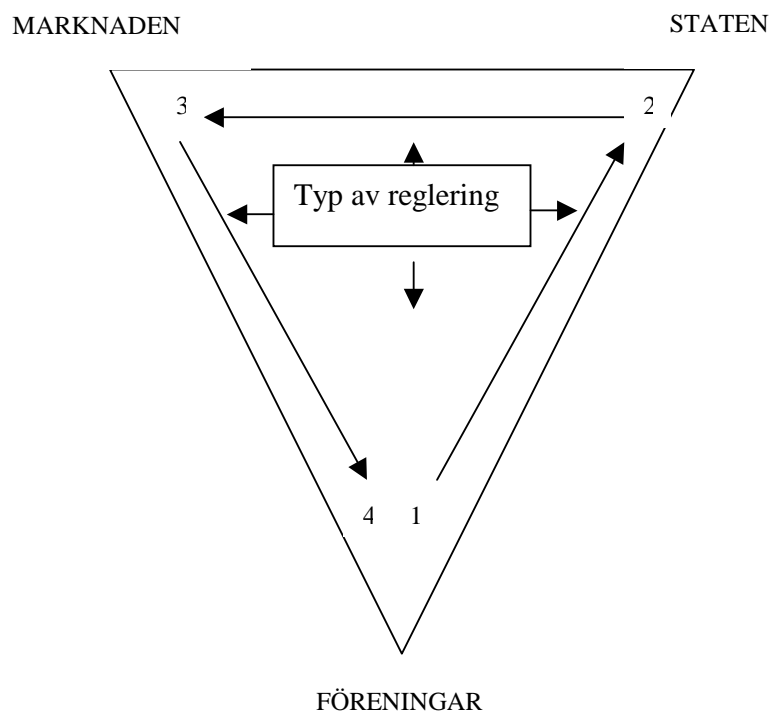
Författaren analyserar hur redovisningen påverkas beroende på vem som styr normbildningen. Är det staten som innehar makten, så inriktas redovisning mot balansräkningen och försiktighetsprincipen blir framträdande. Eftersom det finns en tendens att företagen förstatligas, finns det inte många andra mottagare av redovisningsinformation förutom staten, vilket gör att redovisning inte upplevs som ett samhällsproblem.

Å andra sidan finns det marknaden som under vissa förhållanden kan få den normbildande makten. Då står kapitalmarknaden i centrum, ägandet blir mer och mer anonymt. Detta ställer krav på redovisning som skall förse investerare med beslutsunderlag.

En tredje typ av reglering, enligt Wahlström, utgörs av föreningar. Dessa består av olika professioner t ex finansanalytiker och revisorer. Deras unikheter finner vi i det att samtidigt som de kan ta över makten, så anpassas de även till stat eller marknad. Till vilken av dessa regleringsorgan anpassningen sker beror helt på vem som har större makt. Dessutom kan föreningar förskjuta makt mellan stat och marknad vilket sker enligt författaren genom en offentlig debatt.

Ett tillägg till den allmänna teorin av ”social order” som görs av författaren utgörs av fyra faser vilka avlöser varandra.⁴⁵ Den första fasan är en situation utan reglering. I nästa fas kommer staten och tar över makten över normbildningen. Därefter kommer marknaden som normbildare och övertygar med sin effektivitet och flexibilitet. I den sista fasan kommer föreningar som blir aktiva normskapare med argumenten kunskap om praktisk redovisning och expertis.

Nedanstående figur visar författarens modifierade modell över ”social order” med dess fyra utvecklingsfaser:

Figur 4:

Figuren visar utvecklingen för tre typer av reglering. Förening, Stat och Marknad. En bearbetning av Puxty m. fl., 1987, sid. 283, Willmott m. fl., 1992, sid. 37, som utgått från Streeck och Schmitter, 1985⁴⁶

⁴⁵ Wahlström G., *Nya förutsättningar för reglering av extern redovisning - en praxisundersökning mot bakgrund av finansiella instrument*, 2000, s. 90

⁴⁶ Ibid., s. 91

Wahlström påtalar att reglering av externredovisning skapar ett förtroende som är nödvändigt för att parter frivilligt ska ingå avtal av ekonomisk karaktär. På så sätt möjliggörs ett utbyte av resurser vilket i sin tur leder till välstånd.

Forskaren föreslår att extern redovisning kan bli mer öppen och mer lik intern redovisning genom en offentlig debatt. Debatten medverkar i kunskapsspridning och därmed påverkar finansiellt agerande. Den kan också förändra och utveckla existerande praxis vilket skapar nya lösningar. En offentlig debatt kan också ha en normskapande funktion, då denna skapar normer om vad som är acceptabelt i samhället.⁴⁷

I Sverige har en mindre extrem form av den statligt orienterade modellen funnits, anser författaren, där inget behov skapas av att utveckla rekommendationer. I Sverige har detta visat sig dels genom avsaknad av riktlinjer samt genom antalet redovisningsrekommendationer. Denna avsaknad medför sämre öppenhet och större variationer i den externa redovisningen ställt i förhållande till SEC-FASB modellen (marknadsmodellen enligt benämning av Puxty, Willmott), och har även medfört att praxis har haft och fortfarande har en stor betydelse i Sverige. I Sverige används istället lagar för att styra redovisningen. Det finns ett nära samarbete mellan stat och normgivande organisationer, där Redovisningsrådet förutom Finansinspektionen är de viktigaste normbildarna. Det saknas en myndighet för övervakning av andra företag än banker och försäkringsföretag.

Sammanfattning

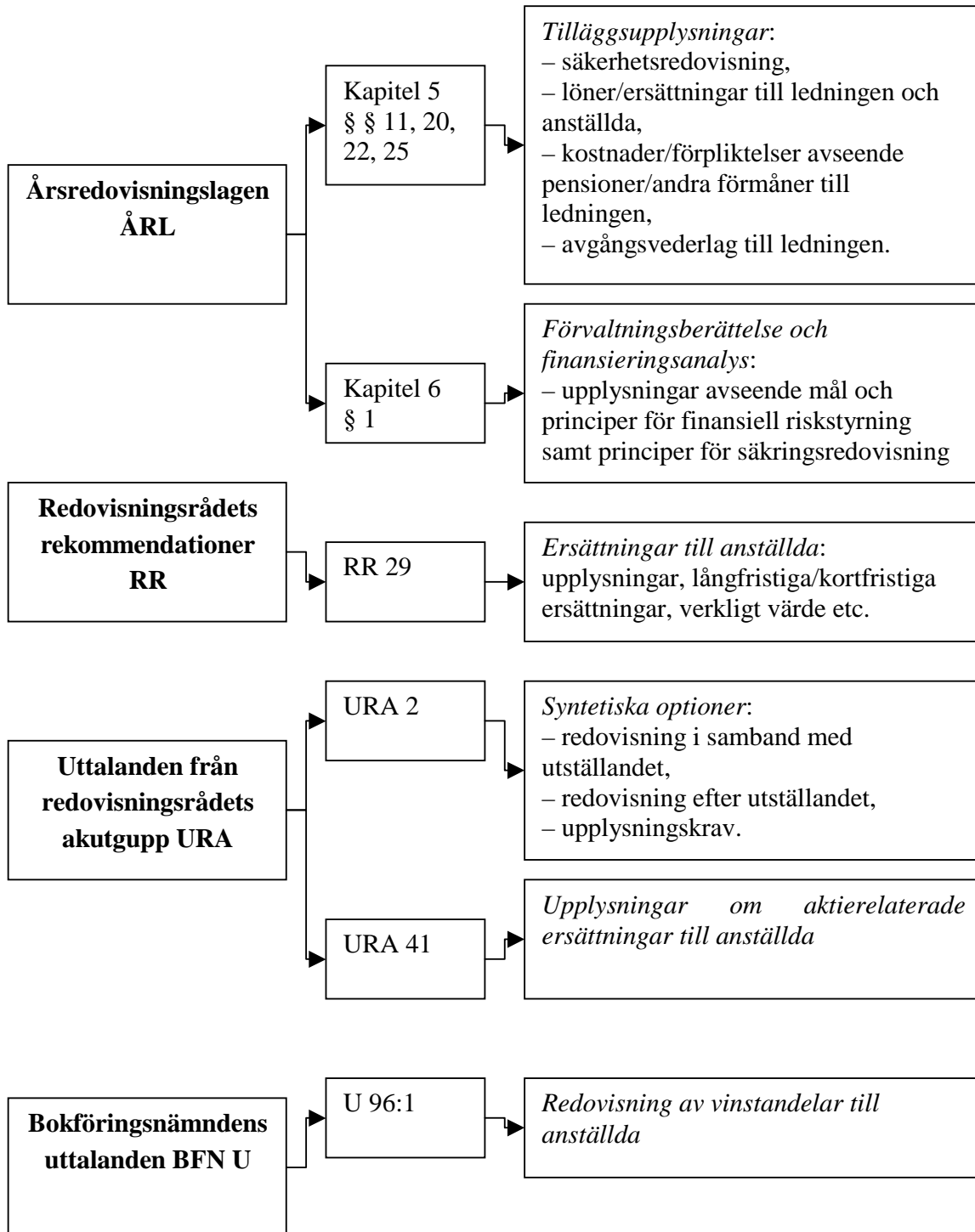
Vi har nu redogjort för de viktigaste momenten inom regleringsteorin både som en allmän teori om reglering och som en teori tillämpad på redovisning. I de fyra forskningsarbeten har det påståtts att det finns tre säkra regleringsmodeller, nämligen stat, marknad och samhälle. S&S ville ha associationer som en fjärde modell; Puxty et al. ville ha dem som en regleringsstrategi grundad på marknads- och samhällsprinciper;

⁴⁷ Ibid., s. 96

Wahlström såg dessa som en viktig typ av reglering placerad inom samma modell med tre konstanter (stat, marknad och föreningar), dock i underposition gentemot stat och marknad. Oavsett vad man kallar denna fjärde modell och vilken placering i den allmänna teorin modellen får, är alla överens om att föreningar spelar en väldigt särskild roll inom reglering av redovisning och att makten de innehar är av betydande karaktär. Svenska FAR har haft en intressant historia och vägen till legitimitet har inte varit lätt. Idag är det en normgivande organ vars rekommendationer alla seriösa företag skall följa. Det blir intressant att se organisationens fortsatta utveckling, speciellt när de internationella organisationerna får allt större utrymme på hemmaplan. Än så länge är FAR en stark makt, och snart skall vi ägna vår uppmärksamhet åt några av dess normer.

Dock, innan vi går vidare till vår omedelbara undersökning, vill vi i sista avsnittet av detta teoretiska kapitel presentera en tabell över de lagar, rekommendationer och uttalanden som har nära beröringspunkter med vårt forskningsproblem. Vi undersöker om det finns några skillnader i öppenhet vid redovisning av optionsprogram hos ”herrelösa” och ägarstarka företag. Tabellen syftar till att tjäna som ett hjälpmedel vid övergång från det teoretiska resonemanget till den praktiska delen av uppsatsen.

4.6 Lagar och normer avseende redovisning av incitamentsprogram

Förutom normerna presenterade ovan vill vi ge några exempel på viktiga riktlinjer:

- Riktlinjer rörande anställningsvillkor för personer i företagsledande ställning, samt för incitamentsprogram för anställda, i statliga företag⁴⁸,
- Riktlinjer för information till aktieägarna om incitamentsprogram i aktiemarknadsbolag.⁴⁹

⁴⁸ [http://naring.regeringen.se/fragor/statliga foretag/saarbetar/riktlinjer.htm](http://naring.regeringen.se/fragor/statliga_foretag/saarbetar/riktlinjer.htm), 2004-11-23

⁴⁹ Utgivna av Alecta, AMF Pension, Fjärde AP-fonden, Handelsbanken Fonder, Nordea Kapitalförvaltning ABs fondbolag, Robur, SEB Fonder och Skandia, Stockholm i mars 2001.

([http://www.alecta.se/web/internet/lankdatabas.nsf/ByKey/incitamentsprogram2001.pdf/\\$file/incitamentsprogram2001.pdf](http://www.alecta.se/web/internet/lankdatabas.nsf/ByKey/incitamentsprogram2001.pdf/$file/incitamentsprogram2001.pdf))

5 Empiri – en kvantitativ studie

I detta kapitel presenteras undersökningens resultat. Först anges en tabell över undersökningsfrågorna och regleringen kring dem. Vidare illustreras svaren till varje enskild fråga i diagram, samtidigt presenteras den aktuella regleringen kring frågan.

Nr.	Fråga	Typ av regleringen
1	Förekommer det någon presentation av optionsprogram?	ÅRL 6 kap. 1 § URA 41 p. 4
2	Presenteras fördelning av löner och andra ersättningar mellan styrelse- vd och övriga anställda?	ÅRL 5 kap. 20 §
3	Presenterar företaget vilka anställda som deltagit i optionsprogrammet?	Praxis
4	Anges utspädningseffekt i %?	Praxis
5	Anges karaktären och villkoren för optionsprogrammen?	RR 29 p.152 URA 41 p.4
6	Anges vilka principer företaget använder för sina optionsprogram?	RR 29 p.152 URA 41 p.4
7	Anges optionsprogrammen till belopp i balans- och resultaträkning?	URA 41 p.4
8	Anges optionsprogrammen till verkligt värde?	RR 29 p.152 URA 41 p.4
9	Anges antalet, lösendag och lösenpriser för optionsprogrammen?	RR 29 p.152 URA 41 p.4
10	Anges antalet under perioden förfallna optioner?	RR 29 p.152

Undersökningsformuläret består av 10 frågor efter vilka vi har granskat företagens öppenhet kring redovisning av incitamentsprogram i form av optioner. Som vi tidigare nämnt, består vårt urval av två kategorier företag: de ”herrelösa” och de ägarstarka. Våra svarsdiagram illustrerar svaret ”ja” på frågorna.

Det externa bortfallet uppgick till 7 % för gruppen ”herrelösa” och 14 % för ägarstarka. Orsaken till detta bortfall var att årsredovisningarna varken var tillgängliga via Internet eller i tryckt form.

Regleringen av aktierelaterade ersättningar finns i RR 29 (Ersättningar till anställda), URA 41 (Upplýsningar om aktierelaterade ersättningar⁵⁰ till anställda), dessutom av ÅRL kap. 5 (Tilläggsupplýsningar) och kap. 6 (Förvaltningsberättelse och finansieringsanalys), där mer generella regler kring upplýsningar återfinns.

⁵⁰ Aktierelaterade ersättningar – ersättningar till anställda enligt vilka

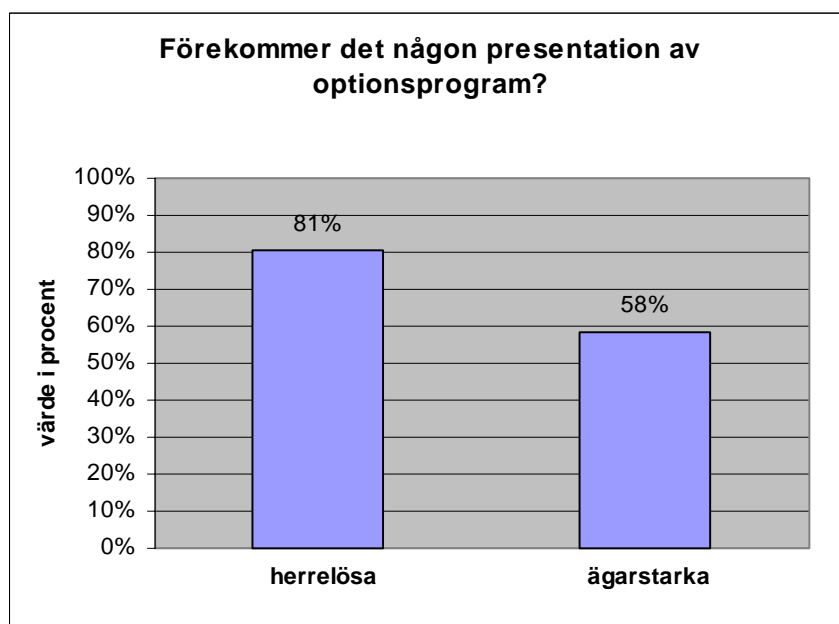
- a) anställda är berättigade att erhålla egetkapitalinstrument som emitteras av företaget eller
- b) storleken på företagets förpliktelse gentemot de anställda beror på det framtida priset på de egetkapitalinstrument som emitterats av företaget. (FARs samlingsvolym 2004, del 1, s.1251)

Förekomst av optionsprogram

Regleringen kring redovisning av optionsprogram finns i ÅRL 6 kap. 1 § vilken säger att information som är viktig för bedömningen av företagets finansiella ställning skall finnas i förvaltningsberättelsen, om den inte redovisas i BR, RR eller not. Dessutom gör Redovisningsrådets Akutgrupp bedömningen (URA 41) att företag som utfäst aktierelaterade ersättningar till anställda, skall lämna ett antal upplysningar om dessa.

Vi valde att inleda med att undersöka skillnaderna i förekomsten av optionsprogram mellan "herrelösa" och ägarstarka företag. Utfallet visar endast i vilken utsträckning optionsprogram förekommer i företagen, inte i vilken omfattning.

Vi fann att i gruppen "herrelösa" företag hade 81 % optionsprogram och i gruppen "de ägarstarka" 58 %. Företagen där svaret blev "nej" på den inledande frågan, ingick följaktligen inte i den fortsatta undersökningen. Vi fann att ur undersökningens kvarvarande urval på 50 företag (de ursprungliga 56 företagen minskat med bortfallet på 6 företag), så svarade 24 företag "nej" på den inledande frågan.

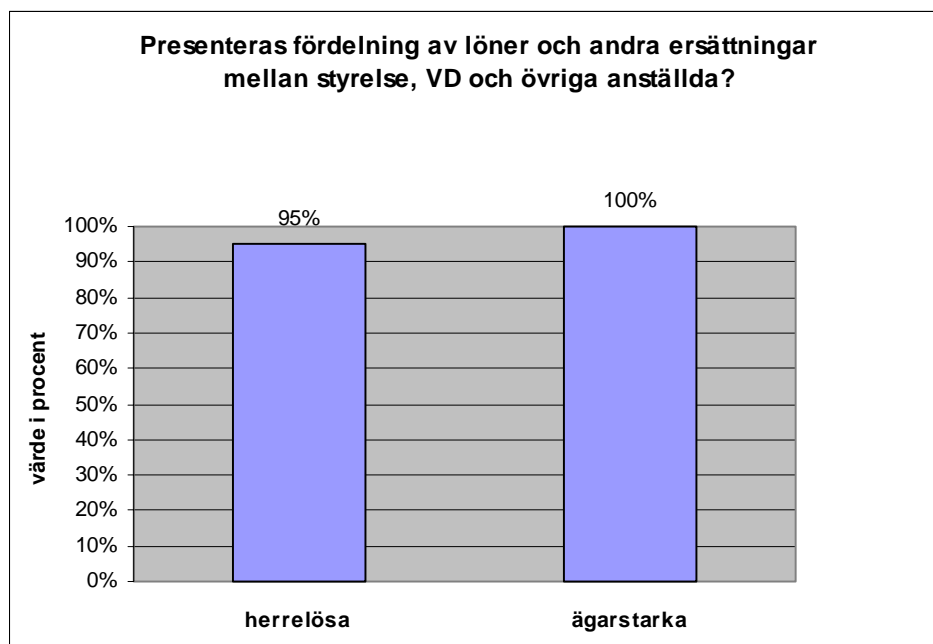

Fördelning av löner och andra ersättningar mellan styrelse, VD och övriga anställda

Enligt ÅRL 5 kap. 20 § skall fördelningen av årets löner och andra ersättningar anges för de olika grupperna: styrelse, VD och övriga anställda.

Denna fråga fann vi relevant eftersom ersättningar till företagsledningen ofta kopplas ihop med incitamentsprogram och har varit ett omdiskuterat ämne.

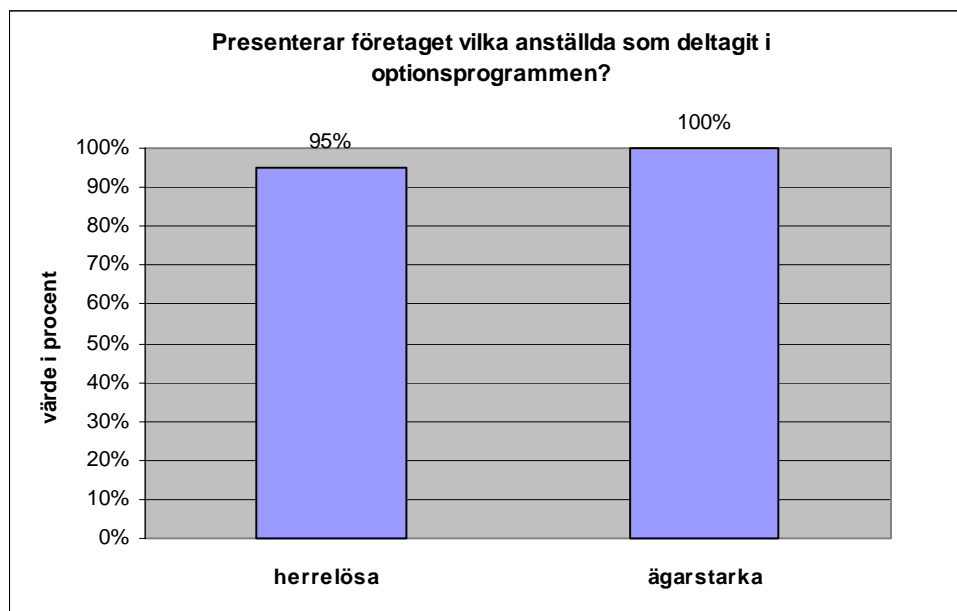
Vi fann att 95 % av de herrelösa företagen hade någon form av presentation av lönefördelning. Samtliga utav de ägarstarka företagen presenterade fördelning av löner mellan ledningen och anställda.

Presentation av anställda som deltagit i optionsprogrammen

Under vårt arbete med årsredovisningarna fann vi att många företag lämnade information om till vilka optionsprogrammen var riktade. Ett antal företag angav personer ur företagsledningen samt deras optionsinnehav. Denna fråga saknar reglering, men vi anser att den är av stort allmänt intresse varför vi valde att ta med den i vår undersökning.

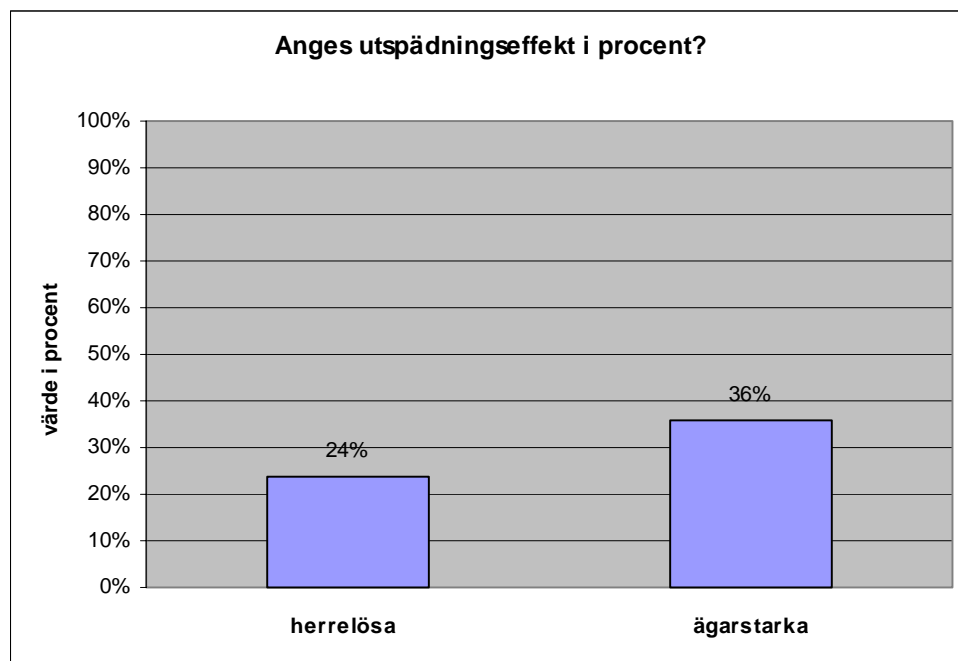
I 95 % av de herrelösa företagen respektive 100 % av de ägarstarka företagen visade vilka anställda som deltagit i optionsprogrammen.

Utspädningseffekt

Regleringen kring utspädning finns i RR 18 som behandlar resultat per aktie före och efter utspädning. Det finns inget krav att ange utspädningseffekten i procent. Ur aktieägarnas perspektiv ökar emellertid jämförbarheten mellan aktierna om effekten anges i procent, därför anser vi att de företag som anger utspädningseffekten i procent uppnår större öppenhet i sin redovisning.

För de herrelösa företagen angavs utspädningseffekt till 24 % och för de ägarstarka företagen till 36 %. I 14 % av de båda grupperna angavs att optionsprogrammen inte skulle innebära någon utspädningseffekt.

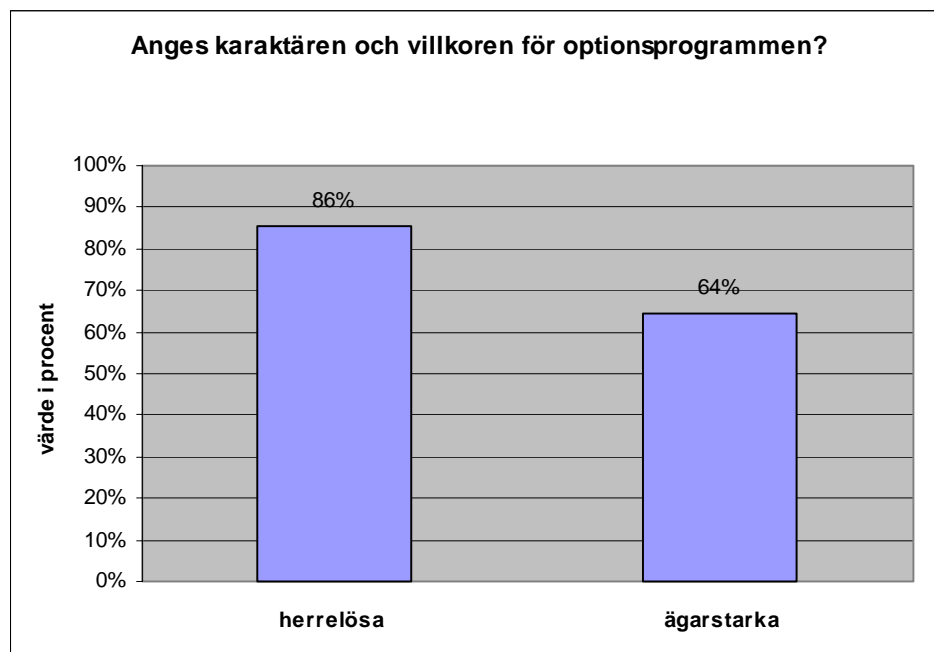

Karaktär och villkor för optionsprogrammen

RR 29 p. 152 rekommenderar att företagen skall lämna upplysningar om karaktären och villkoren för aktierelaterade planer⁵¹.

Karaktären och villkoren för optionsprogrammen kan ha en avgörande betydelse för företagets framtida finansiella ställning. Investeringar och andra intressenter är beroende av att få fullständig information om företagets eventuella framtida kostnader. Att företagen ger en rättvisande bild är viktigt då det utgör beslutsunderlag för aktieägarna och investerarna.

För 86 % av de herrelösa företagen angavs karaktären och villkoren för optionsprogrammen i årsredovisningen, detta motsvarades av 64 % för de ägarstarka företagen.

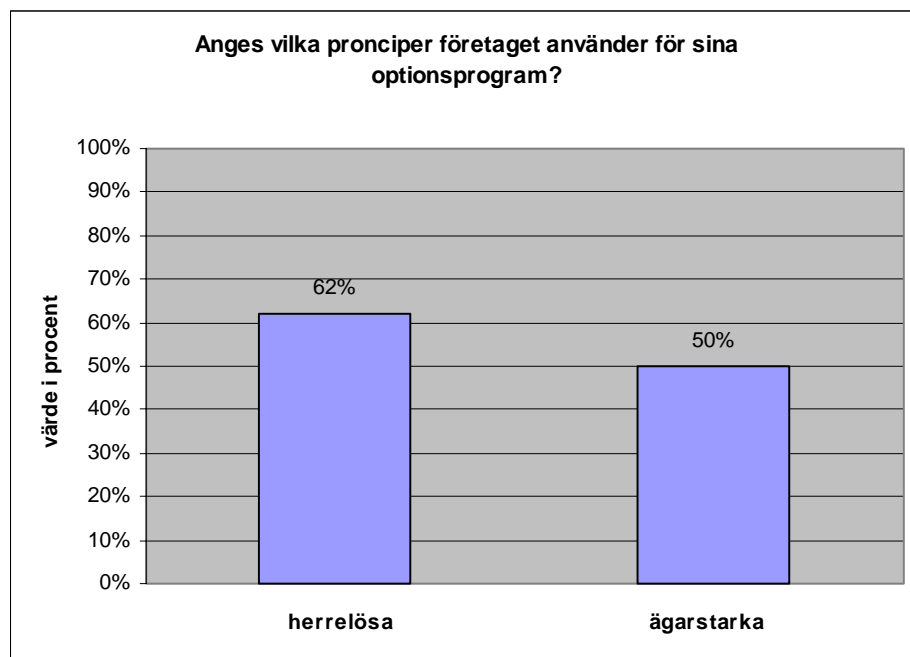
⁵¹ Aktierelaterade planer – formella eller informella arrangemang enligt vilka företaget lämnar aktierelaterade ersättningar till en eller flera anställda. (FARs samlingsvolym 2004, del 1, s.1251)

Principer för optionsprogram

RR 29 och URA 41 ställer upplysningskrav på företagen att ange redovisningsprincip för aktierelaterade planer.

Ett fåtal av de undersökta företagen angav i sina årsredovisningar principerna för optionsprogrammen under avsnittet ”Redovisningsprinciper”, medan de flesta valde att placera principerna mer svårfunna. Detta gjorde det svårt att urskilja principerna för just optionsprogrammen. Vår egen uppfattning fick därmed en stor betydelse när vi skulle avgöra förekomsten av principer.

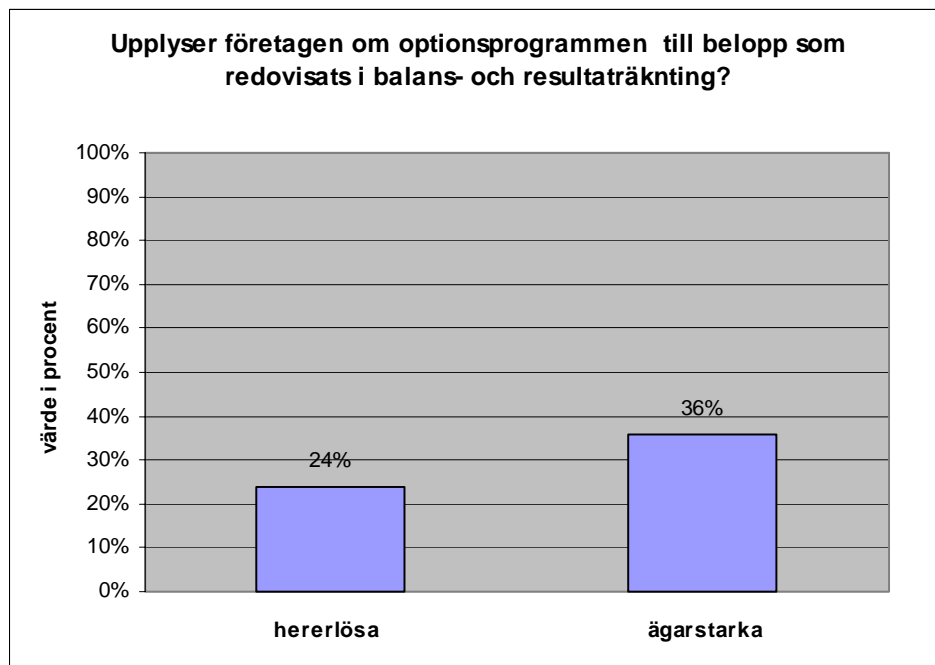
För 62 % av de ”herrelösa” företagen respektive för 50 % av de ägarstarka företagen angavs principerna för optionsprogrammen i årsredovisningen.

Redovisning av optionsprogrammen till belopp i balans- och resultaträkning

Enligt RR 29 p. 152 och URA 41 p. 4 så skall företagen ange aktierelaterade planer till det belopp som redovisats i balansräkning och resultaträkning.

Vi fann att 24 % av de herrelösa företagen redovisade optionsprogrammen till belopp i not. Detsamma gällde för de ägarstarka företagen där siffran var 36 %. I några fall angavs endast att kostnaden redovisats direkt mot eget kapital, ej till belopp.

Redovisning av optionsprogrammen till verkligt värde

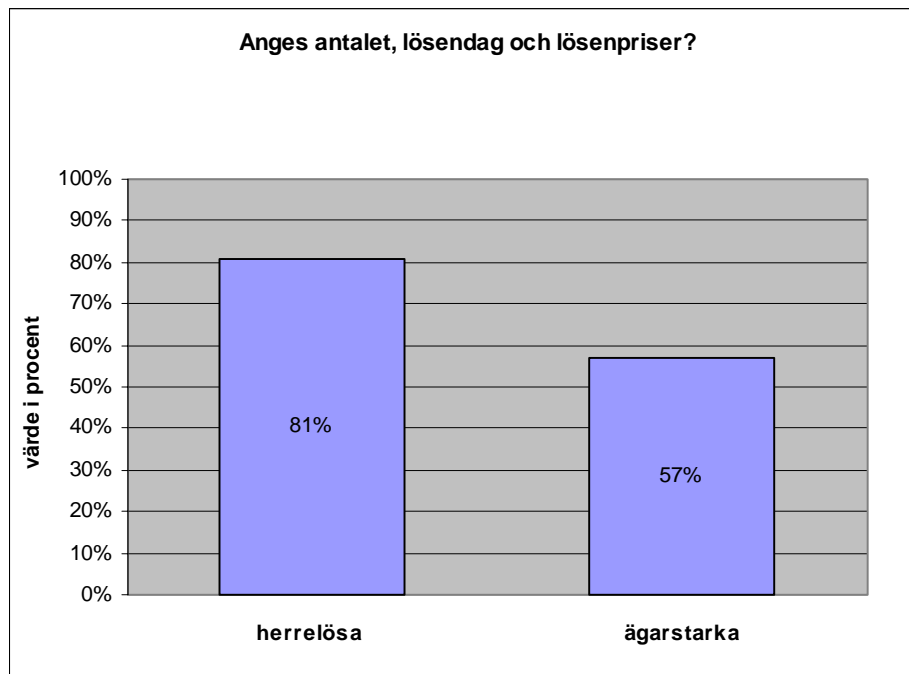
Enligt RR 29, skall företagen ange det verkliga värdet av eventuella vederlag, som företaget erhållit under perioden från aktierelaterade planer eller anställda. Redovisningsrådets Akutgrupp gör en identisk bedömning i URA 41.

Vi fann att inget av de "herrelösa" företagen redovisade optionsprogram till verkligt värde. Ur gruppen ägarstarka företag redovisade endast 14 % till verkligt värde. Dessa resultat kunde inte få bra illustration med hjälp av samma typ av diagram.

Redovisning av antal, lösendag och lösenpriser för optioner

I RR 29 p. 152 finns det upplysningskrav angående optioner som lösts under perioden enligt aktierelaterade planer. Dessa skall anges till antal, lösendag och lösenpriser. Samma bedömning har Redovisningsrådets Akutgupp gjort i URA 41.

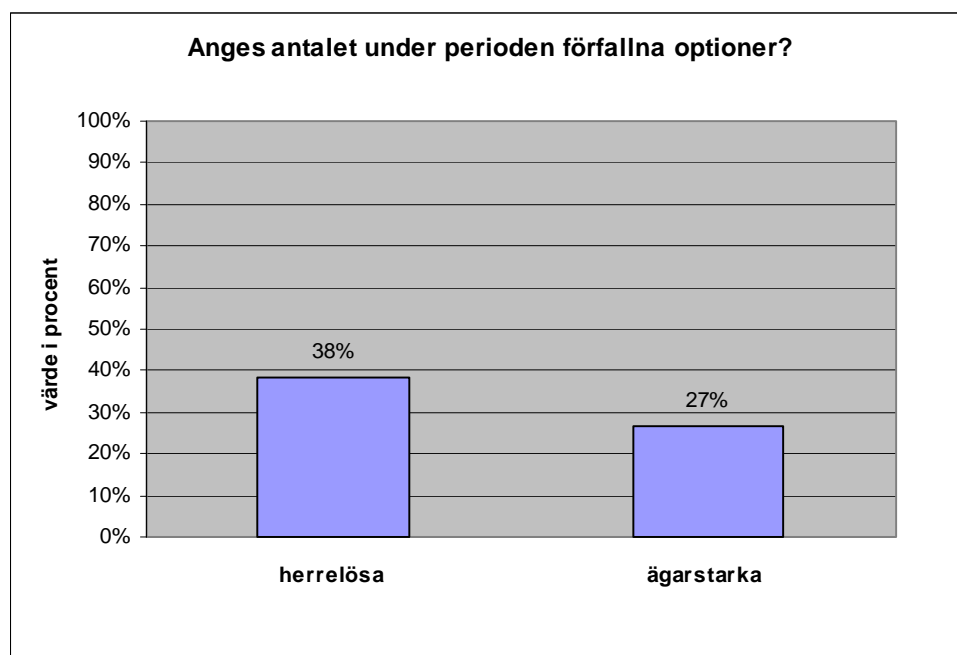
Vi fann att 81 % av de herrelösa företagen redovisade antal, lösendag och lösenpris för sina optioner medan motsvarande procenttal för den ägarstarka gruppen blev 57 %.

Redovisning av förfallna optioner

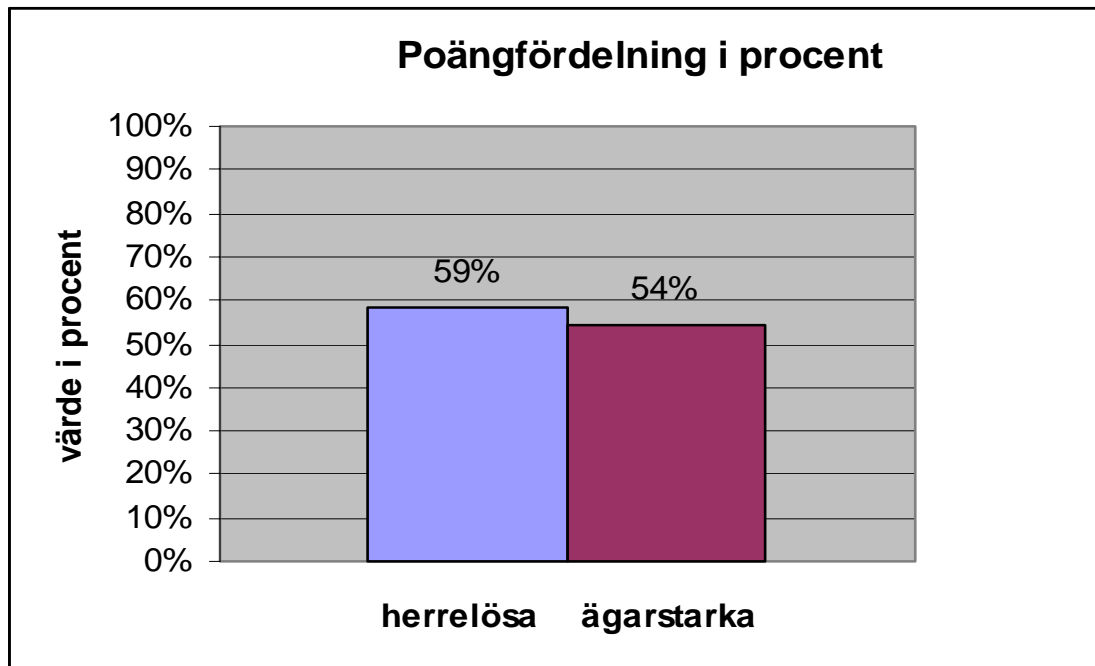
Redovisningsrådet anger i RR 29 p. 152 att upplysning skall lämnas om antal aktieoptioner vilka innehades av aktierelaterade planer eller av anställda och som förfallit under perioden.

För 38 % av de ”herrelösa” företagen respektive för 27 % av de ägarstarka företagen angavs antalet under perioden förfallna optioner i årsredovisningen. Bland svaren finns det ett antal företag med optionsprogram som inte förfallit. Dessa uppgick till 24 % för de herrelösa företagen och till 33 % för de ägarstarka. Resten utgjorde svar ”nej” på frågan (38 % respektive 40 %). Om vi hade räknat svaren med icke-förfallna optioner som bortfall, hade den procentuella skillnaden mellan grupperna även då varit densamma, dvs. värdet hade varit ca 10 procentenheter högre för de ”herrelösa” företagen.

Den totala öppenheten för båda grupperna

En sammanställning av samtliga frågors svar visar att de undersökta företagens totala öppenhet uppgår till 59 % för de herrelösa företagen och till 54 % för de ägarstarka. Detta avslöjar en väldigt liten skillnad på endast 8 %.

Vi kommer i följande kapitel att utvärdera och analysera undersökningens utfall vilken vi presenterat ovan.

6 Slutdiskussion

I detta kapitel kommer vår forskningsfråga att besvaras. Frågan lyder: *Finns det skillnader i öppenheten kring redovisning av optionsprogram hos "herrelösa" respektive ägarstarka företag?* Vidare kommer vi att med hjälp av regleringsteorin som presenterats i kapitel 3 ge en möjlig förklaring till vårt utfall.

6.1 Inledning

Vår uppsats består av en empirisk studie som undersöker öppenheten i svenska företagens finansiella rapportering. Skandalerna kring många stora företag som har underlåtit att öppet redovisa sina incitamentsprogram till väldigt omfattande belopp, har gjort oss intresserade av att undersöka om det finns något samband mellan ägarstruktur och öppenhet i redovisning av optionsprogram.

6.2 Forskningsfrågan besvaras

Vår empiriska undersökning bestod av ett undersökningsformulär innehållande 10 frågor. Frågorna byggdes mestadels på Redovisningsrådets rekommendation nr 29 vilken inte träder i kraft förrän 2004-01-01 och därmed inte behöver tillämpas på årsredovisningarna för år 2003.

Den första frågan undersökte förekomsten av optionsprogram. Då vi granskade årsredovisningarna från de båda företagsgrupperna fann vi att förekomsten av optionsprogram var 81 % för de "herrelösa" företagen och 58 % för de ägarstarka, vilket ganska väl överensstämde med våra förväntningar. Vi hade uppfattningen att företag med stark ägarstruktur inte hade samma behov av incitament då ägandet i sig borde utgöra incitament nog för att prestera väl.

Den andra frågan gällde fördelning av löner och andra ersättningar mellan styrelse, VD och andra anställda. Vi fann att samtliga ägarstarka företag redovisade denna fördelning, medan fem procent av de ”herrelösa” inte hade någon presentation av fördelningen. Denna marginella avvikelser kan bero på att de ägarstarka företagen har en större kontroll och krav på sin redovisning från just ägarna. Å andra sidan antar vi att aktieägarna till de ”herrelösa” företagen också är väldigt intresserade av fullständig information och öppenhet kring ersättningar, men deras möjlighet att påverka är dock begränsad.

Presentationen av vilka anställda som deltagit i optionsprogrammen var den tredje frågan. Utfallet blev 100 % för de ägarstarka och 95 % för de ”herrelösa”. Detta utfall är ett exempel på att praxis föregår reglering och därmed förmodar vi att företagen känner sig pressade att följa praxis för att därigenom uppnå hög trovärdighet.

Den följande frågan behandlade redovisning av utspädningseffekten för optionsprogram i procent. Denna fråga kunde besvaras med ”ja” av endast ett fåtal företag ur de båda grupperna. Denna låga svarsfrekvens är inte överraskande eftersom vi antar att det sällan är fördelaktigt för ett företag att ange optionsprogrammets utspädningseffekt på företagets aktier. Att förse sina anställda med optionsprogram i de fall det medför utspädning av ägarnas aktieinnehav, kan vara en svår balansgång då företagen måste sträva efter att ha nöjda aktieägare och samtidigt ge de anställda incitament till goda prestationer.

Vad gäller redovisning av karaktär och villkor för optionsprogram så var de ”herrelösa” bättre än de ägarstarka på att ange detta i sina årsredovisningar. Med anledning av att optionsprogram är mer utbrett hos de ”herrelösa” företagen gör vi ett antagande att en längre period av praxis har haft en större påverkan på företagets redovisning.

Även när det gäller principerna för optionsprogram så var de ”herrelösa” företagen något bättre på att redovisa detta i sina årsrapporter. Detta kan också förklaras med de ”herrelösa” företagens större erfarenhet av redovisning av incitamentsprogram där antagen praxis har en stor påverkan.

Öppenhet i redovisning av optionsprogram innebär också att redovisning av optionsprogrammen bör ske till belopp i balans- och resultaträkningen. Detta för att göra företagens finansiella rapporter mer överskådliga samt för att öka jämförbarheten med andra företag. Här visade vår undersökning en anmärkningsvärd låg vilja att avslöja optionsprogrammen till belopp. Detta är ett exempel på att praxis inte har föregått reglering. Det kommande kravet på redovisningen till belopp kommer att kunna innebära stora förändringar för företagens balans- och resultaträkningar.

När vi undersökte om företagen redovisade sina optionsprogram till ett verkligt värde fann vi att endast ett företag gjorde det (ägarstarkt). Vi tror att anledningen är att den rådande försiktighetsprincipen krävt redovisning till historiskt värde. Den senaste internationella utvecklingen har föranlett förändringar i den svenska regleringen vilket leder till en övergång från historisk till verkligt värde. Att endast ett företag valt att självmant redovisa sina optionsprogram till ett verkligt värde var inte särskilt överraskande även om vi hade förhoppningar om större öppenhet i denna fråga - rekommendationen kommer att tillämpas redan vid nästa årliga rapportering. Att det blev just ett ägarstarkt företag som redan övergått till de nya reglerna kan som tidigare förklaras med att ägarna har större möjlighet till att påverka företagets öppenhet.

Frågan som gällde redovisning av antal, lösendag och lösenpris av optioner, visade en hög andel ja-svar för de "herrelösa" företagen (81 %) och lite lägre för de ägarstarka (57 %). Att optionsprogram är mer etablerat bland "herrelösa" företag kan förklara att denna grupp är mer benägen att redovisa enligt praxis. Detta beteende är ytterligare ett exempel på när reglering i Sverige föranleds av praxis.

Den sista frågan behandlar redovisning av förfallna optioner, här fann vi en snarlik nivå av öppenhet vilken var ganska låg. Denna sista fråga blir relevant endast i de fall då optionsprogram redovisas till verkligt värde, då kan redovisning av förfallna optioner vara ett hjälpmedel för ägarna och investerarna när de skall bedöma företagets ekonomiska ställning.

Slutligen, för att kunna besvara vår forskningsfråga angående skillnader i öppenhet mellan de två företagsgrupperna (ägarstarka och "herrelösa"), har vi bearbetat vårt insamlade material till ett sammanfattande diagram som visar den generella öppenheten för båda undersökningsgrupperna vid redovisning av optionsprogram. Öppenheten är snarlik vilket vi ser som ett intressant resultat, även om det avviker från vår ursprungliga uppfattning om att ägarstarka företag skulle visa sig ha en öppnare redovisning. Vi har också sett att praxis ofta föregår reglering, vilket medför att i vissa fall redovisar företagen enligt rekommendationerna innan de trätt i kraft, medan andra väntar tills FARs rekommendationer framtvingar sådan redovisning. Vi har också iakttagit att vad gäller RR 29 Ersättningar till anställda så har praxis inte varit framträdande. Vi antar att detta kan bero på att RR 29 kommer att innebära omfattande förändringar för företagets rapportering.

6.3 Studiens teoretiska bidrag

I föregående avsnitt har vi visat att öppenheten vid redovisning av optionsprogram inte beror på ägarförhållanden. Om ett företag har starka eller svaga ägare har visat sig sakna någon avgörande betydelse för hur mycket information företaget egentligen lämnar ut i sina årsrapporter. Makten över företagets öppenhet ligger således inte hos ägarna, åtminstone vad gäller djup och fullständighet av information kring incitamentsprogram (vi tillåter oss att på basis av optionsprogram prata om incitamentsprogram i stort då vi anser att optionsprogram är en tillräckligt representativ typ av incitamentsprogram). Vi vill dock klargöra att när vi här pratar om ägarna då menar vi enskilda ägare, dvs. icke-organiserade. Situationen må vara annorlunda när det bildas organiserade grupper med avsikt att påverka eller genomföra förändringar i samhället, som i fallet med Sveriges Aktiesparares Riksförbund. Denna organisation har all potential för att påverka företagets öppenhet vilket man redan försöker göra genom utgivandet av Ägarstyrningspolicyn.

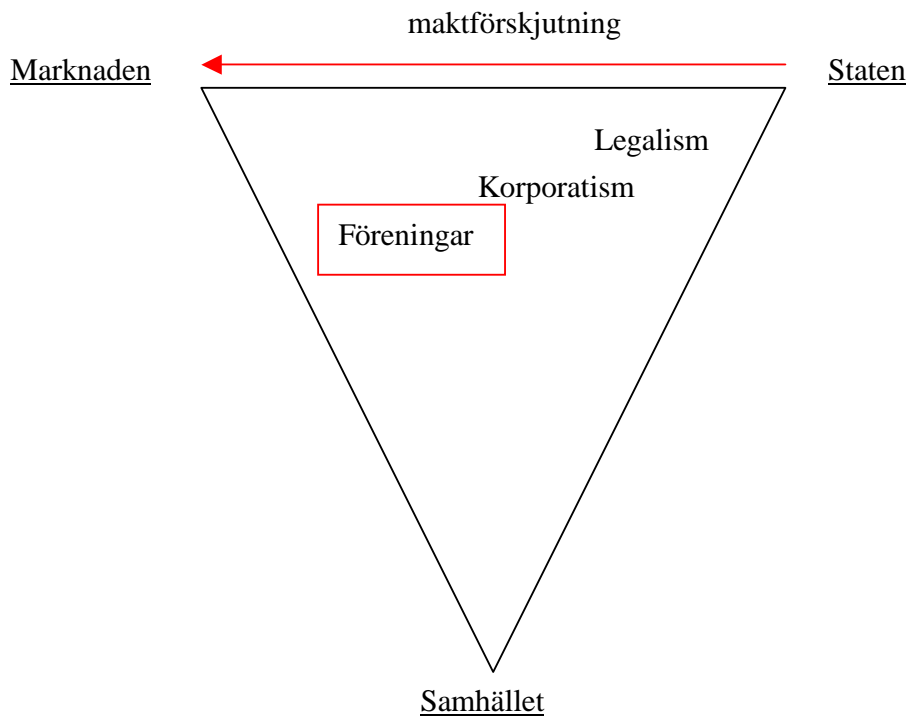
Förutom att studien visat att det saknas ett samband mellan ägarstrukturen och öppenheten, har vi sett att företagen fritt väljer att antingen redovisa enligt den existerande praxisen eller så att inte göra det. Det har inte ingått i vår målsättning att undersöka vilken grupp av företag (ägarstarka eller "herrelösa") bäst följer praxis och tillämpar den i sina redovisningar innan den regleras av någon normbildande instans. Dock finner vi det inom ramen av vår uppsats att diskutera praxis utifrån regleringsteorin.

Teorin utnämner tre regleringsmodeller som existerar för att upprätthålla ordning i samhället. Stat, marknad och själva samhället i dess olika former är de reglerande aktörer som avgör vad som bli acceptabelt. Det gäller alla delar av livet, inte minst redovisning. Teorin visar att det sker maktförskjutningar mellan dessa tre modeller för "social order" till fördel för den starkaste. I Sverige ledde den finansiella krisen på 1990-talet till att staten överlämnade sin makt över regleringen till marknaden. Detta innebar i sin tur att företagen kunde träda fram som den mest betydande maktfaktorn på normbildningsarenan, samtidigt som aktiemarknadens betydelse ökade. Detta medförde att kraven på extern redovisning har förändrats. Matchningsprincipen infördes på bekostnad av försiktighetsprincipen och redovisningen har också kommit att byta inriktning till att ge investerarna och kreditgivarna beslutsunderlag.⁵² Detta har i sin tur lett till att företagens finansiella rapportering har kommit i samhällets fokus och staten har blivit uppmärksam på att redovisning kräver reglering.

Det förekommer flera variationer av teorin, dock har vi beslutat oss för att anta modellen som utvecklades av Puxty et al. (som är en vidareutveckling av S&S: s modell). Puxty et al., liksom S&S, anser att staten, marknaden och samhället är de makterna vilka interagerar och strider mot varandra. Till skillnad från S&S anser Puxty et al. att föreningar är en form av regleringsstrategi som uppkommer ur ett starkt samhälle. Man måste dock ha i åtanke att principerna för samhället är underordnade marknaden och staten.

⁵² Wahlström G., Nya förutsättningar för reglering av extern redovisning - en praxisundersökning mot bakgrund av finansiella instrument, 2000, s. 111-112

Maktförskjutningen kan illustreras i följande figur (modell av Puxty et al. med mindre tillägg gjorda av uppsatsförfattarna):

Figur 4:

Maktförskjutning från staten till marknaden, föreningarnas strategiska roll

När marknaden får en reglerande funktion, kommer praxis att utvecklas och spridas genom marknadskrafter, vilket pekar på liberalism. När marknaden inte är kapabel av att lösa vissa problem eller inte har förmåga att snabbt anpassa sig efter internationell utveckling, kommer andra styrkor att ingripa. Tidigare var det naturligt för staten att gå in och balansera situationen genom tvång. Idag finns det andra strukturer som effektivt uppfyller samma funktion fast de inte har tvingande kraft. I Sverige har redovisningsprofessionen skapat FAR som ett normbildande organ, vilket ingår som en del i den så kallade associationsstrategin.

Redovisningsrådets rekommendation nr 29 är ett exempel på misslyckande av marknaden som regleringsmodell då vi har sett att praxisen inte föregått rekommendationen. En

väldigt liten del av rekommendationen utgör praxis redan idag medan den större delen kommer att tillämpas från och med den dagen då rekommendationen träder i kraft. Marknadskrafterna har varit oförmögna att föra sitt budskap fram till företagen i detta fall. Eftersom RR 29 är en utav de senaste rekommendationerna, kan man dra slutsatsen att den senaste utvecklingen i Sverige talar emot marknaden som regleringsmodell i sin rena form. Detta har också påtalats av andra forskare (Willmott et al., 1992). Vårt resultat överensstämmer således med forskarnas regleringsteori. För att Sverige skall kunna gå över till nya normer i samband med internationaliseringen kommer det därför att krävas ett samspel mellan liberalism och associanism.

6.4 Reflektioner över studiens slutsatser

Vår undersökning har gjorts över en tidsperiod på ett år. Att göra en undersökning över flera år kunde ha tillfört vårt arbete perspektivet att jämföra hur öppenheten har förändrats över tiden vilket också kan vara av intresse med de senaste skandalerna i åtanke. Vårt syfte med arbetet har dock endast varit att kartlägga eventuella samband mellan ägarstruktur och öppenhet kring redovisning av optionsprogram.

Vi är medvetna om att vi bör vara försiktiga med att generalisera utifrån våra slutsatser med anledning av urvalsstorleken för gruppen ägarstarka börsnoterade bolag. Denna brist kunde ha åtgärdats med att låta samtliga Svenska börsnoterade bolag ingå i undersökningen.

Före undersökningens genomförande gjorde vi ett antagande att företagen hade låg benägenhet att ge mer information än vad som presenteras i årsrapporterna och vi enades därför om att endast utföra dokumentstudier. Att göra försök att etablera kontakter med företagen för att på så sätt erhålla mer information kring företagens optionsprogram kunde förmodligen ha tillfört undersökningen något. Denna metod kräver betydande tid- och ekonomiska resurser varför vi tvingades att avstå.

6.5 Förslag till fortsatt forskning

Vi har begränsat vår undersökning till öppenhet vid redovisning av optionsprogram och använt oss av Redovisningsrådets rekommendation nr 29 för granskning av företagens öppenhet. Det vore dock intressant att undersöka hur praxis förhåller sig till reglering i situationer med andra nyligen utgivna rekommendationer och om man kan se liknande tendens inom normbildandet.

Vidare skulle det vara intressant att följa upp vår studie med att granska tillämpningen av RR 29 i årsredovisningar för år 2004 då företagen skall börja anpassa sina rapporter till de nya kraven på upplysningar om ersättningar till anställda. En studie kan behövas som beskriver vilka konsekvenser rekommendationen medför på företagets rapportering.

En komparativ forskning skulle kunna ge oss en bättre förståelse för problemet genom att, i samband med övergång till de nya IASB reglerna, det genomförs en studie om redovisningspraxis i andra länder.

Slutligen skulle det vara av intresse att titta på de företag som kan anses vara förebild avseende rapportering på grund av att deras rapporter täcker det mesta som kan vara av intresse för användarna. En lösning på öppenhetsproblematiken skulle kunna hittas genom beskrivning av företagsmiljön och företagens gemensamma karaktärsdrag.

7 Bilagor

Bilaga 1: Streeck & Schmitter, egenskaper hos de tre modellerna för "social order" - samhället, marknaden och staten⁵³

	SAMHÄLLE	MARKNAD	STAT
1. Ledande princip för koordinering och allokering	Spontan solidaritet	Fri konkurrens	Hierarkisk kontroll
2. Dominerande, formell grupp	Familjer	Företag/Partier	Byråkratiska instanser
Andra aktörer	Klaner, ättlingar, kommuner, orter, brödraskap	Entreprenörer/politiker/konsumenter & arbetare/väljare	Subjekt (skattebetalare, de som håller sig till lag, värnpliktiga etc.), civila tjänstemän, kunder, rättsökande
3. Villkor för aktörens inträde	Tillskriven medlemsstatus	Betalningsförmåga/rösträtt	Legal auktorisation, "jurisdiktion"
4. Huvudsakligt bytesmedel	Uppskattning	Pengar/Röster	Tvång
5. Dominerande bytesprodukt	Överenskommelse	Kontrakt/Ämbetstid	Auktoritativ reglering
6. Dominerande resurser	Respekt, tillit, ärvt status	Ekonomisk/Politisk entreprenörskap, beräknande rationalitet	Legitim kontroll över tvångsmedlen, auktoritär fördelning av positioner,

⁵³ Streeck & Schmitter, *Community, market, state – and associations?* (1985), <http://80-www.jstor.org.ludwig.lub.lu.se/cgi-bin/jstor/printpage/02667215/ap020002/02a00020/0.pdf?dowhat=Acrobat&0.pdf>, 2004-12-27

			administrativ och legal expertis, procedurmässig regelrättighet
7. Huvudsakliga motiv av överordnade aktörer	Uppskattning av efterföljare	Vinst/valseger	Karriärbefordran, byråkratisk stabilitet
Huvudsakliga motiv av underordnade aktörer	Grupptillhörighet, vilja att dela gemensamma värderingar	Materiell fördel/utnyttjande av rösträtt	Rädsla inför bestraffning
Gemensam motiv	”Tillfredställande identitet”	”Maximal fördel”/”minimal vinnarkoalition”	”Riskminimering”, ”Maximering av förutsebarhet”
8. Huvudsakliga bestämmelserregler	Gemensamt samtycke, enhetlig överenskommelse	Konsument/Majoritet preferenser	Auktoritär formell tilldömande, officiellt intygande
9. Formell typ av producerade och distribuerade varor	Solidaristiska varor	Privata varor	Kollektiva varor
10. Huvudsakliga motsättningar	Ursprungsbefolkning vs utlänningar	Säljare vs köpare/partier vs väljare	Regering vs reglerade
Andra motsättningar	Rivalitet inom klaner, generationsskillnader, anspråk på arv, personliga tvister	Kapital vs arbetskraft/producent vs konsument/importör vs exportör/innehavare av post vs opposition; territoriella, etniska, religiösa, språkliga, ideologiska indelningar etc.	Överordnade vs underordnade, överlappningar inom juridik, konflikter mellan olika regeringsnivåer, interstatlig rivalitet etc.
11. Dominerande, normativ, legal fundament	Sedvanor	Äganderätt/konstitutionella garantier	Formell, administrativa förfaringsätt

12. Huvudsaklig pay-off	Ömsesidig tillgivenhet, kollektiv identitet	Materiellvälstånd, medborgerlig ansvarighet	Extern trygghet, rättvis och förutsebar behandling, effektiv mobilisering av resurser
-------------------------	---	---	---

Bilaga 2: Undersökningsformulär

Frågor	Ja	Nej
1. Förekommer det någon presentation av optionsprogram?		
2. Presenteras fördelning av löner och andra ersättningar mellan styrelse, vd och övriga anställda?		
3. Presenterar företaget vilka anställda som deltagit i optionsprogrammet?		
4. Anges utspädningseffekt i procent?		
5. Anges karaktären och villkoren för optionsprogrammen?		
6. Anges vilka principer företaget använder för sina optionsprogram?		
7. Anges optionsprogrammen belopp i balans- och resultaträkning?		
8. Anges optionsprogrammen till verkligt värde?		
9. Anges antalet, lösendag och lösenpriser för optionsprogrammen?		
10. Anges antalet under perioden förfallna optioner?		

8 Källförteckning

Publicerade källor

- Anonymous (2003) "Statement of Financial Accounting Standards No. 148—Accounting for Stock-Based Compensation—Transition and Disclosure", *Journal of Accountancy*, Vol.195
- Andersson L, Bratteberg J (2000) *Incitamentprogram*, Björn Lundén Information AB
- Bodie Z, Merton R C (2000) *Finance*, Prentice Hall
- FARs Samlingsvolym 2004 - del I, FAR Förlag, Stockholm
- Feay W F, Abdullah F A (2001) "Impact of new derivate disclosures on multinational firms financing strategies", *Multinational Business Review*, Vol. 9
- Fristedt D, Sundin A, Sundqvist S-I (2003) *Ägarna och makten*, SIS Ägarservice AB
- Jacobsen D I, (2002) *Vad, hur och varför? Om metodval i företagsekonomi och andra samhällsvetenskapliga ämnen*, Studentlitteratur
- Jonung L (red.) (2002) *Vem skall äga Sverige?* Författarna och SNS Förlag
- Jönsson S, (1991) "Role Making for Accounting While State Is Waiting", *Accounting, Organizations and Society*, Vol. 16
- Kam V (1986) *Accounting Theory*, John Wiley & Sons Inc.
- Lundén B (1996) *Vinstdelning, andra upplagan* Björn Lundén Information AB
- Persson B (1994) *Incitamentlöner, första upplagan* SNS Förlag
- Puxty et. al, (1987) "Modes of regulation in advanced capitalism locating accountancy in four countries", *Accounting, Organizations and Society*, Vol. 12
- Svenning Conny (1999) *Metodboken Samhällsvetenskaplig metod och metodutveckling*, Lorentz Förlag
- Welker M. (1995) "Disclosure Policy, Information Asymmetry, and Liquidity in Equity Markets", *Contemporary Accounting Research*, Vol. 11
- Willmott H. C. et al., *Regulation of Accountancy and Accountants: A Comparative Analysis of Accounting for Research and Development in Four Advanced Capitalist Countries*, *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 1992, Vol. 5.

Wahlström G (2000) "Nya förutsättningar för reglering av extern redovisning - en praxisundersökning mot bakgrund av finansiella instrument"

Elektroniska källor

Aboody D, R. Kasznik R, *CEO stock option awards and the timing of corporate voluntary disclosures*, <http://80-elin.lub.lu.se.ludwig.lub.lu.se/sockets/webzc/viewArt?qs=8f0f0532ad7489a6e4e0f8bdde1db6ac>, Journal of Accounting & Economics, 2000, 21 november 2004.

Aktiespararnas Ägarstyrningspolicy,

http://www.aktiespararna.se/files/agarstyrningspolicy_nov_03.pdf, 15 november 2004.

Botosan C A (1997) *Disclosure Level and the Cost of Equity Capital*, Accounting Review, 1997, [http://80-](http://80-elin.lub.lu.se.ludwig.lub.lu.se/sockets/webzc/viewArt?qs=6ae45a7aedb5029c0b06735f835fd9ef)

[elin.lub.lu.se.ludwig.lub.lu.se/sockets/webzc/viewArt?qs=6ae45a7aedb5029c0b06735f835fd9ef](http://80-elin.lub.lu.se.ludwig.lub.lu.se/sockets/webzc/viewArt?qs=6ae45a7aedb5029c0b06735f835fd9ef), 22 november 2004.

Finansförbundets policy för bonusar och andra ersättningar,

<http://www.finansforbundet.se/Resource.phx/plaza/content/publik/bonus.htx>, 16 november 2004.

Journalisten, "Chefslönegranskningen 2003: Fyra av tio mediechefer vill inte redovisa avtalen", http://www.journalisten.nu/a.asp?article_id=6889, 19 november 2004.

Nagar et al. (2003) *Discretionary disclosure and stock-based incentives*, Journal of Accounting & Economics, [http://80-](http://80-elin.lub.lu.se.ludwig.lub.lu.se/sockets/webzc/viewArt?qs=4e15110ec7e8898701efa3dbf5637576)

[elin.lub.lu.se.ludwig.lub.lu.se/sockets/webzc/viewArt?qs=4e15110ec7e8898701efa3dbf5637576](http://80-elin.lub.lu.se.ludwig.lub.lu.se/sockets/webzc/viewArt?qs=4e15110ec7e8898701efa3dbf5637576), 22 november 2004.

Riktlinjer rörande anställningsvillkor för personer i företagsledande ställning, samt för incitamentsprogram för anställda, i statliga företag,

[http://naring.regeringen.se/fragor/statliga foretag/saarbetar/riktlinjer.htm](http://naring.regeringen.se/fragor/statliga_foretag/saarbetar/riktlinjer.htm), 23 november 2004

- Riktlinjer för information till aktieägarna om incitamentsprogram i aktiemarknadsbolag,*
[http://www.alecta.se/web/internet/lankdatabas.nsf/ByKey/incitamentsprogram2001.pdf/\\$file/incitamentsprogram2001.pdf](http://www.alecta.se/web/internet/lankdatabas.nsf/ByKey/incitamentsprogram2001.pdf/$file/incitamentsprogram2001.pdf), 10 november 2004.
- Sengupta P (1998) *Corporate Disclosure Quality and the Cost of Debt*, Accounting Review, <http://80-elin.lub.lu.se.ludwig.lub.lu.se/sockets/webzc/viewArt?qs=7a764e70aaa9d45c76978e2897538170>, 22 november 2004.
- Streeck & Schmitter (1985) *Community, market, state – and associations?*
<http://80-www.jstor.org.ludwig.lub.lu.se/cgi-bin/jstor/printpage/02667215/ap020002/02a00020/0.pdf?dowhat=Acrobat&0.pdf>, 15 december 2004.
- Svensk Image, Finansbarometern,*
<http://www.sou.gov.se/fortroende/PDF/6%20Svensk%20Image.pdf>, 21 november 2004.
- Svensson D, Isacson T (6 juli 2004) *Del 3: Optionerna ska syna,*
<http://www.di.se/nyheter/>, 10 november 2004.